

Хмельницький національний університет
Гуманітарно-педагогічний факультет
Кафедра екології та біологічної освіти

ДИПЛОМНА РОБОТА
здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Формування природничо-екологічної компетентності
дітей старшого дошкільного віку методами краєзнавства

Галузь знань – 10 «Природничі науки»
Спеціальність – 101 «Екологія»

ДРЕКОЛ. 021089.01.05.00

Виконала: здобувачка 5 курсу група ЕКОЛз-19-1 Ірина ЯЩИШЕНА

Керівник

 Олесья МАТЕЙОК

Нормоконтролер

 Сергій ШЕВЧЕНКО

До захисту допускаю:

Зав. кафедри екології

та біологічної освіти

14 червня 2024 р.

 Наталія МІРОНОВА

Хмельницький 2024

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет – Гуманітарно-педагогічний
Кафедра – Екології та біологічної освіти
Освітній рівень – перший (бакалаврський)
Галузь знань – 10 «Природничі науки»
Спеціальність – 101 «Екологія»
Освітньо-професійна програма – «Екологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри екології
та біологічної освіти

Наталія МІРОНОВА

«17» квітня 2024 року

ЗАВДАННЯ НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ

Ящищеній Ірині Дмитрівні

1. Тема роботи: Формування природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку методами краєзнавства
керівник роботи Матеюк Олеся Петрівна, к. пед. н., доцент.
Затверджено наказом ректора університету від 15 лютого 2024 року № 8.
2. Строк подання здобувачем роботи на кафедру 12 червня 2024 року.
3. Вихідні дані до роботи: нормативні документи і навчально-методичне забезпечення освітнього процесу у закладах дошкільної освіти; психолого-педагогічна і методична література; відомості про наявний стан застосування методів краєзнавства у закладах дошкільної освіти
4. Зміст дипломної роботи:
 - 4.1 Теоретичні основи формування природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку
 - 4.2 Особливості застосування методів краєзнавства у формуванні природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку
 - 4.3 Програма формування природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку методами краєзнавства

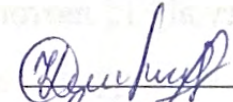
КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів (розділів) дипломної роботи	Термін виконання етапів	Примітка
1	Теоретичні основи формування природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку	10.05.2024 – 16.05.2024	виконано
2	Особливості застосування методів краєзнавства у формуванні природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку	17.05.2024 – 26.05.2024	виконано
3	Програма формування природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку методами краєзнавства	27.05.2024 – 05.06.2024	виконано
4	Оформлення роботи	06.06.2024 – 12.06.2024	виконано

Дата видачі завдання:

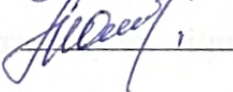
«10» травня 2024 р.

Здобувач

Ірина ЯЩИШЕНА

Керівник

Олеся МАТЕЮК

АНОТАЦІЯ

Тема – Формування природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку методами краєзнавства

Автор – студент ЕКОЛЗ-19-1 Ірина ЯЩИШЕНА

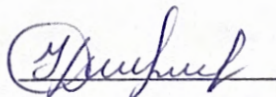
Керівник – доцент кафедри екології та біологічної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент Олеся МАТЕЮК

Дипломна робота викладена на 55 сторінках, містить 1 рисунок та перелік джерел посилання, що містить 49 джерел.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: ПРИРОДНИЧО-ЕКОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ, СТАРШИЙ ДОШКІЛЬНИЙ ВІК, МЕТОДИ КРАЄЗНАВСТВА, ЗАКЛАД ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.

У дипломній роботі обґрунтовано теоретичні і методичні застосування краєзнавства у формуванні природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку та розроблено програму формування природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку методами краєзнавства у закладі дошкільної освіти.

12 червня 2024 р

Ірина ЯЩИШЕНА

ЗМІСТ

	С.
Вступ	6
1 Теоретичні основи формування природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку.....	9
1.1 Сутність, зміст та структура природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку	9
1.2 Сучасні підходи до формування природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку у закладах дошкільної освіти: світовий та вітчизняний досвід	18
2 Особливості застосування методів краєзнавства у формуванні природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку	27
2.1 Специфіка проведення краєзнавчої роботи у закладі дошкільної освіти ..	27
2.2 Організаційні та методичні засади застосування краєзнавства у формуванні природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку	31
3 Програма формування природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку методами краєзнавства	41
3.1 Визначення рівнів сформованості природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку	41
3.2 Реалізація програми формування природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку методами краєзнавства у закладі дошкільної освіти	43
Висновки	47
Перелік джерел посилання	50
Додаток А Ігрова методика «Я і Світ» (за І. Карабаєвою)	56
Додаток Б Програма формування природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку методами краєзнавства «Мій рідний край».	59

Додаток В Фото-звіт проведення занять	63
Додаток Г Фрагмент заняття «Віртуальна подорож до Національного природного парку «Подільські Товтри»	66
Додаток Д Фрагмент заняття «Легенди Поділля».....	68

ВСТУП

У нормативно-правових актах України, таких як Закони «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Концепція розвитку екологічної освіти в Україні та Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття), висвітлено сучасні тенденції щодо оновлення змісту, форм та методів екологічної освіти і виховання. Одне з ключових завдань, визначених Законом України «Про дошкільну освіту», полягає у формуванні у дітей патріотичних почуттів, поваги до сім'ї, шанування народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей українського народу, а також цінностей інших народів і культур, усвідомленого ставлення до себе, суспільства та навколишнього середовища.

У сучасному світі, де екологічні проблеми стають все більш актуальними, зростає потреба у формуванні екологічної свідомості та компетентності у підростаючого покоління. Особливо важливою є робота з дітьми дошкільного віку, адже саме в цей період закладаються основи світогляду та цінностей, які впливають на поведінку людини протягом життя. У цьому контексті важливого значення набуває застосування краєзнавчого матеріалу у освітньому процесі закладу дошкільної освіти (ЗДО), адже природа, мова та історія рідного краю слугують тими джерелами, які формують могутнє почуття любові до Батьківщини та дбайливого ставлення до довкілля.

Актуальність теми роботи пов'язана із необхідністю формування екологічної компетентності у дітей дошкільного віку на основі поваги до історії і традицій свого народу та рідного краю, активізації їх діяльності щодо покращення умов життя у своїй місцевості, країні та активної громадянської позиції.

Різні аспекти формування екологічної компетентності у дітей дошкільного віку досліджували Г. Беленька, Л. Гаращенко, Н. Катапська, Н. Лисенко, М. Максимова, Т. Науменко, І. Перепелюк, З. Плохій, О. Половіна та ін.

Дослідженню краєзнавчої роботи в умовах закладу дошкільної освіти присвячені роботи О. Жогіної, Н. Зайченко, А. Мартін, С. Матвієнко, М. Чеверди та ін. Проте застосування методів краєзнавства для формування природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку не було предметом спеціального дослідження.

Мета дипломної роботи – розкрити теоретичні засади формування природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку, дослідити особливості застосування методів краєзнавства у закладах дошкільної освіти та розробити програму формування природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку методами краєзнавства у закладі дошкільної освіти.

Завдання дипломної роботи:

- здійснити аналіз психолого-педагогічної літератури щодо змісту та структури природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку;

- проаналізувати сучасні підходи до формування природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку у закладах дошкільної освіти в Україні та світі;

- розкрити специфіку проведення краєзнавчої роботи у закладі дошкільної освіти;

- обґрунтувати організаційні та методичні засади застосування краєзнавства у формуванні природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку;

- розробити програму формування природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку методами краєзнавства у закладі дошкільної освіти.

Об'єкт дослідження – процес формування природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження – застосування методів краєзнавства у освітньому процесі закладів дошкільної освіти.

Для вирішення поставлених завдань використовувалися такі методи дослідження: теоретичні – аналіз, синтез, систематизація, порівняння, узагальнення, вивчення досвіду зарубіжних та українських науковців та педагогів-практиків щодо сучасних підходів до формування природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку та застосування методів краєзнавства у закладах дошкільної освіти; ігрова методика «Я і Світ» для визначення рівнів сформованості природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Практичне значення одержаних результатів полягає в наступному:

- результати дослідження, узагальнення і висновки щодо застосування методів краєзнавства у формуванні природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку можуть бути використані у фаховій підготовці студентів педагогічних спеціальностей;

- розроблена програма формування природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку методами краєзнавства може бути використана вихователями та методистами ЗДО.

Результати дослідження апробовано на Студентській конференції ХНУ (21 травня 2024 року, м. Хмельницький).

1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧО-ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1 Сутність, зміст та структура природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку

Сучасний розвиток педагогічної науки в Україні передбачає обґрунтування та впровадження нових методологічних засад освіти на концептуальній основі в межах компетентнісного підходу, основними поняттями якого є «компетенція» та «компетентність». У наукових джерелах існують різні трактування цих понять.

Великий тлумачний словник сучасної української мови [1, с. 560] пропонує такі визначення: «компетенція – добра обізнаність із чим-небудь; коло повноважень будь-якої організації, установи, особи», «компетентність – достатні знання у будь-якій галузі; обізнаність, поінформованість, авторитетність».

Енциклопедія освіти трактує «компетентність» як сукупність питань, у яких індивід володіє ґрунтовними знаннями, тоді як «компетенція» розглядається як об'єктивно визначена соціальна норма (вимога) щодо освітньої підготовки учня. Ця норма є необхідною для забезпечення якісної та продуктивної діяльності в певній сфері, що відповідає соціально стабільному результату [2, с. 408-409].

Згідно з визначенням О. Овчарука, «компетенція» являє собою об'єктивну категорію, що відображає суспільно визначений рівень знань, умінь, навичок та ставлень, необхідних для здійснення діяльності у певній сфері. На противагу цьому, «компетентність» трактується як інтегрована характеристика особистості, що формується внаслідок накопичення досвіду, знань, умінь, формування ставлення та поведінкових реакцій [3, с. 93].

Є. Шорт підкреслює, що «компетенція» – це не просто володіння певними знаннями та навичками, але й уміння їх застосовувати в динамічних умовах. Компетентна людина здатна адаптуватися до змін, аналізувати ситуацію та приймати ефективні рішення [4, с. 22].

Відповідно до визначення, запропонованого В. Хутмахером та прийнятого Радою Європи, молоді європейці повинні володіти п'ятьма ключовими компетенціями: п'ятьма ключовими компетенціями:

– політична та соціальна компетенція: здатність нести відповідальність та брати активну участь у прийнятті групових рішень; уміння вирішувати конфлікти мирними шляхами; прагнення до підтримки та вдосконалення демократичних інституцій;

– міжкультурна компетенція: сприймати та розуміти культурні відмінності; демонструвати повагу до людей з іншим досвідом, цінностями та віруваннями; ефективно взаємодіяти та співпрацювати з представниками різних культур, мовних груп та релігій;

– компетенція володіння усною та письмовою комунікацією: чітко та лаконічно формулювати свої думки та ідеї; активно слухати та розуміти інших; встановлювати та підтримувати конструктивні стосунки з людьми з різним досвідом та поглядами; досягати своїх цілей у професійній та особистій сферах; здатність спілкуватися різними мовами;

– інформаційно-комунікаційна компетенція: уміння знаходити, опрацьовувати та аналізувати інформацію з різних джерел; розуміння принципів роботи інформаційних технологій та їх застосування в різних сферах життя; критичне мислення та здатність оцінювати достовірність та об'єктивність інформації; вміння використовувати інформаційні технології для вирішення проблем, саморозвитку та творчої діяльності; навички безпечного та етичного використання інформаційних ресурсів;

– компетенція з питань навчання: уміння самостійно навчатися та здобувати нові знання; готовність до постійного самовдосконалення та набуття нових знань та навичок; активну участь у житті суспільства та прагнення до його вдосконалення [5, с. 11].

Згідно з думкою С. Костючкова, компетенції виступають ключовими компонентами цілей освіти та знаходять своє втілення в її результатах. Вони визначають обсяг знань та навичок, які має опанувати людина після завершення

освітньої програми (або її частини). Окрім того, компетенції формують набір етичних норм, якими людина свідомо керується, та розвивають практичні навички конструктивної соціальної взаємодії. Наявність компетенції в певній сфері свідчить про готовність людини виконувати певні функції [6].

Більшість дослідників підкреслюють складну природу компетентності. Д. Равен визначає компетентність як феномен, що складається з багатьох елементів, які можуть взаємозамінюватися в процесі формування ефективної поведінки. Види компетентності, за його словами, представляють собою мотивовані здібності [7].

Р. Уайл [8] трактує компоненти компетентності як складні особистісні утворення, які інтегрують інтелектуальні, емоційні та етичні аспекти, включаючи мотиваційний компонент. Крім того, він пропонує різні підходи до систематизації компетентностей.

Аналізуючи основні терміни, що стосуються проблематики дослідження, варто звернути увагу на позицію М. Голованя, який чітко розмежовує поняття «компетенція» та «компетентність» у контексті освітнього процесу. На думку дослідника, компетенція являє собою комплекс взаємопов'язаних характеристик дитини, таких як знання, вміння, навички та методи діяльності. Водночас компетентність визначається як володіння певною компетенцією, що включає також особисте ставлення до неї та до предмета діяльності [9, с. 23]. Отже, ці поняття мають системний та багатокомпонентний характер.

В Україні категорії «компетенції» та «компетентності» чітко розмежовуються на законодавчому рівні. Постанова Кабінету Міністрів про Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти визначає компетенцію як суспільно визначений рівень знань, умінь, навичок та ставлень в певній сфері діяльності людини. Іншими словами, компетенція визначає те, що людина повинна знати та вміти для успішного функціонування в суспільстві. Натомість компетентність трактується як набутий учнями у процесі навчання досвід специфічної для певного предмета діяльності, пов'язаної із засвоєнням, розумінням та застосуванням нових знань. Важливо підкреслити, що

компетентність не є просто набором знань та навичок, а здатністю використовувати їх в реальних ситуаціях. Цей підхід дозволяє розглядати компетентність як результат навчання, а компетенцію як ціль, до якої прагне система освіти [10].

У Базовому компоненті дошкільної освіти термін "компетентність" трактується як особистісне досягнення та підсумок дошкільної освіти, що включає систему взаємопов'язаних компонентів фізичного, соціального, психічного та духовного розвитку дитини [11].

Відповідно до європейських стандартів, компетентнісний підхід передбачає орієнтацію педагогічної діяльності на формування у дитини ключових та предметних компетентностей, необхідних для успішного функціонування в сучасному світі. Цей підхід сприяє формуванню загальної компетентності особистості, яка представляє собою інтегровану характеристику, що складається зі знань, вмінь, ставлень, досвіду діяльності та моделі поведінки. Згідно з компетентнісним підходом, в результаті екологічної освіти дитина здобуває екологічну компетентність [12, с. 330].

Створення умов для формування екологічно компетентної особистості є одним із найбільш актуальних завдань сучасної освіти та виховання в Україні. Екологічна компетентність, як складова екологічної культури особистості, передбачає володіння нею екологічними знаннями, уміння ухвалювати рішення, наявність моральних норм та цінностей, які є необхідними для екологічно обґрунтованої діяльності та власний досвід активної діяльності у різних ситуаціях для вирішення конкретних проблем [13, с. 48].

Дошкільний вік визнається одним з найважливіших етапів у формуванні екологічного світогляду людини. Саме в цей період закладаються передумови для гуманної взаємодії з природним довкіллям, які визначають екологічну поведінку людини протягом життя. Екологічна компетентність, що формується в дошкільному віці, виступає системою знань та вмінь, які дозволяють особистості: усвідомлювати екологічні проблеми та знаходити шляхи їх вирішення; ефективно

пропагувати екологічні знання та втілювати їх у життя; дотримуватися екологічних норм поведінки [14].

Старший дошкільний вік – це сенситивний період, що характеризується винятковими можливостями для закладання фундаменту екологічної свідомості та культури, виховання раціонального ставлення особистості до довкілля. Екологічна свідомість, як ключовий елемент екологічної культури, виступає стрижнем формування екологоприродничої компетентності дітей дошкільного віку, що підтверджується дослідженнями авторитетних авторів [15, с. 39].

Цей період життя дитини знаменується активним формуванням нових психологічних механізмів діяльності та поведінки, які стають підґрунтям для набуття екологоприродничої компетентності. Зокрема, відбувається становлення стійкої структури мотивів, формується система цінностей, моральних норм та правил поведінки у довкіллі, виникають нові соціальні потреби. Дитина робить перші кроки до рефлексії, осмислює власні переживання та почуття, набуває здатності керувати своєю поведінкою. Таким чином, старший дошкільний вік виступає сприятливим періодом для формування екологічної компетентності, що має важливе значення для сталого розвитку суспільства та збереження довкілля [16].

Проблема екологічної компетентності була і залишається об'єктом підвищеної уваги багатьох науковців. Відмінності у підходах до питання екологічної компетентності серед педагогів різних епох та їхні розбіжності у теоретичних позиціях спричинили різноманітні трактування сутності цього поняття та численні визначення терміну «екологічна компетентність». Розглянемо найпоширеніші з них:

– «здатність особистості до ситуативної діяльності в побуті та природному оточенні, коли набуті екологічні знання, навички, досвід і цінності актуалізуються в умінні приймати рішення і виконувати адекватні дії, усвідомлюючи їх наслідки для довкілля» (В. Маршицька [17, с. 21]);

– «підготовленість і здатність людини до практичного вирішення екологічних завдань, наявності в неї ряду особистісних якостей у поєднанні з

необхідним запасом знань і умінь ефективно доцільно діяти у проблемних ситуаціях, що виникають у різних сферах діяльності, та знаходити правильні шляхи їх вирішення (Л. Руденко [18, с. 15]);

– «складова екологічної культури, усвідомлене володіння екологічними знаннями, способами прийняття рішень, моральними нормами, цінностями, необхідними для екологічно доцільної діяльності» (З. Плохій [19, с. 116]);

– «категорія екологічної діяльності, пов'язана з екологічною свідомістю, екологічним мисленням та екологічними цінностями» (Г. Беленька та ін. [20, с. 7]):

– «головна мета і результат екологічної освіти дітей, здатність до оцінювання екологічних проблем» (Н. Пустовіт та ін. [21, с. 8]);

– «наявність природничих знань для усвідомлення власної причетності до природи, до проблем екології, мотивованість до природозбережувальних дій, уміння аналізувати наслідки впливу власних дій на оточуюче довкілля» (О. Максимова [12, с. 332]);

– «система екологічних знань, навичок, цінностей, здатність людини вирішувати екологічні проблеми, набувати екологічного досвіду та вмотивованість до природозбережувальних дій» (Н. Катапська та ін. [22, с. 15]).

Екологічна компетентність як інтегральна якість дитячої особистості характеризується сукупністю структурних взаємопов'язаних компонентів. Науковцями, які досліджували цю проблему, запропоновано різні моделі структури екологічної компетентності, що свідчить про складність та багатогранність даної якості. Незважаючи на розбіжності у кількісному та змістовному аспекті компонентів, всі структури містять компоненти, що охоплюють знання, вміння та навички, а також особистісне ставлення підростаючого покоління до екологічних проблем.

Зважаючи на дослідження науковців, що ґрунтуються на психологічних особливостях дітей старшого дошкільного віку та ґрунтовному аналізі поняття «екологічна компетентність», нами розроблена структура екологічної компетентності дитини старшого дошкільного віку. Ця структура представлена як

система, що складається з п'яти взаємопов'язаних компонентів: когнітивного, мотиваційного, емоційно-вольового, ціннісного та поведінково-діяльнісного. Розкриття особливостей кожного з цих компонентів щодо дітей старшого дошкільного віку становить предмет подальшого дослідження.

Рисунок 1.1 – Структура екологічної компетентності

Основними складовими когнітивного компонента є знання про: природні та суспільні процеси і явища; роль і місце людини у сучасному світі, що включає базові елементи сучасної природничо-наукової (в тому числі екологічної) картини світу; основні закони екології та їх масштабність; особливості раціонального використання природних ресурсів (вода, газ, ліс тощо); найбільші екологічні проблеми та причини їх виникнення; якість навколишнього середовища та екологічні проблеми в Україні; способи вирішення екологічних проблем, збереження природи, допомога рослинам і тваринам. Крім того, складовою частиною когнітивного компонента є екологічні переконання, такі як відповідальне ставлення до природи, охорона всього живого, допомога у міру можливості та вирішення екологічних проблем спільними зусиллями на основі знання законів природи.

Мотиваційний компонент передбачає формування системи мотивів, які стимулюють дитину до екологічно обґрунтованої діяльності, до раціонального використання природних ресурсів, до шанобливого ставлення до природи, переконаності у важливості охорони навколишнього середовища, а також прагнення брати участь у природоохоронних заходах.

Емоційно-вольовий компонент екологічної компетентності дитини старшого дошкільного віку характеризується розвитком вольових якостей, які стимулюють екологічно доцільну поведінку (дисциплінованість; організованість; самостійність; наполегливість; ініціативність).

Важливу роль у формуванні емоційно-вольового компоненту відіграють позитивні емоції, які дитина отримує від спілкування з природою. Досвід отримання позитивних емоцій від взаємодії з природою стає потужним стимулом для повторення екологічно доцільних дій та розвитку екологічної свідомості дитини.

Важливою складовою екологічної компетентності дитини старшого дошкільного віку є ціннісний компонент, який формується на основі соціоприродних, еколого-моральних, еколого-естетичних та еколого-гуманістичних цінностей. У контексті екологічної компетентності ціннісні орієнтації дитини виражаються у виборі нею певних матеріальних і духовних цінностей, які стають орієнтирами її поведінки, стимулюють екологічно доцільну діяльність, спрямовану на збереження довкілля [23].

Поведінково-діяльнісний компонент екологічної компетентності дитини старшого дошкільного віку характеризується практичним втіленням екологічних знань, умінь та переконань у реальній поведінці. До нього належать такі елементи: діяльність щодо охорони природи (догляд за рослинами, виготовлення годівниць для птахів тощо); здатність дотримуватися правил поведінки в природному середовищі (не смітити, не ламати гілки дерев та кущів, не лякати тварин); здатність дослідження природи в околицях та влаштування екологічних маршрутів; економне використання ресурсів (світла, води тощо); уміння оцінювати негативний вплив підприємств на природні комплекси та їх

компоненти; навички дотримання правил безпеки в екстремальних ситуаціях природного або техногенного походження; уміння вирішувати навчальні завдання екологічного характеру. Поведінково-діяльнісний компонент є завершальним етапом формування екологічної компетентності дошкільника та відображає його екологічну свідомість та активну позицію щодо довкілля.

Беручи за основу Концепцію екологічної освіти в Україні [24] та Державні стандарти дошкільної освіти, О. Стефанків та О. Максимова, визначають наступні складові змісту екологічної освіти:

а) наукові знання про взаємозв'язки у системі «людина – суспільство – природа»:

– система світоглядних понять, уявлень та закономірностей, що відображають філософські, моральні, технічні та правові екологічні аспекти на доступному для дітей рівні;

– розуміння єдності людини з природою, взаємозв'язку та взаємозалежності між людиною та довкіллям;

– усвідомлення впливу людської діяльності на довкілля;

б) знання про доцільні способи діяльності людини у природному середовищі:

– заборони та обмеження, спрямовані на збереження природи;

– бажані та схвалювані дії, що сприяють екологічно доцільній поведінці;

– практичні поради щодо бережливого ставлення до природних ресурсів;

в) досвід емоційно-ціннісного ставлення людини до природи:

– розвиток емоційних переживань, пов'язаних з красою та величчю природи;

– формування почуття відповідальності за стан довкілля;

– виховання бережливого ставлення до тварин та рослин;

– розвиток гуманного ставлення до природи;

г) досвід практичної діяльності (включаючи творчі дії) дитини у природі:

– участь у природоохоронних заходах;

– спостереження за природними явищами та об'єктами;

- дослідження впливу людини на довкілля;
- виконання екологічних проєктів;
- створення екологічних казок та віршів;
- розробка екологічних ігор та вікторин [12, с. 332].

Таким чином, екологічна компетентність дошкільника – це комплексна система, що включає емоційні, мотиваційні та знаннєво-репродуктивні особливості особистості, які проявляються в її активній природоохоронній діяльності. Оволодіння екологічною компетентністю у дошкільному віці закладає фундамент для подальшого формування екологічної свідомості та екологічно доцільної поведінки людини протягом життя.

1.2 Сучасні підходи до формування природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку у закладах дошкільної освіти: світовий та вітчизняний досвід

Концепція екологічної освіти України [24] окреслює в межах завдань дошкільної освіти утвердження фундаментальних основ екологічної культури, моральних та ціннісних орієнтацій особистості, що є закономірною передумовою осягнення нею сутності природи та переоцінки її особистої поведінки через призму гуманістичних цінностей щодо довкілля.

Закон України «Про дошкільну освіту» [25] визначає одним із основних завдань формування усвідомленого ставлення до довкілля. Це зумовлено тим, що в цей період дитина починає усвідомлювати свою окремість від навколишнього середовища, формуються основи її морально-екологічних переконань, розвивається емоційний зв'язок із природою, закладаються підвалини екологічного світогляду. У цьому контексті важливими є зусилля науковців і практиків щодо обґрунтування концептуальних основ екологічної освіти дітей, зокрема:

- формування системи елементарних наукових екологічних знань, доступних розумінню дитини-дошкільника, які стануть основою для формування усвідомлено-правильного ставлення до природи;
- розвиток пізнавального інтересу до світу природи, який стимулюватиме допитливість дітей, бажання досліджувати та пізнавати природне довкілля;
- формування первинних умінь і навичок екологічно грамотної і безпечної поведінки – діти повинні вчитися бережливо ставитися до природи, не завдавати їй шкоди та не наражати на небезпеку себе та інших;
- виховання гуманного, емоційно-позитивного, дбайливого ставлення до світу природи і навколишнього світу в цілому – діти повинні відчувати красу та цінність природи, прагнути її зберегти та захистити;
- розвиток почуття емпатії до об'єктів природи – це допоможе дітям краще розуміти потреби та відчуття живих істот, ставитися до них з повагою та співчуттям;
- формування умінь і навичок спостережень за природними об'єктами і явищами – діти повинні вчитися уважно спостерігати за природою, помічати її зміни та взаємозв'язки між різними компонентами довкілля;
- формування первісної системи ціннісних орієнтацій – діти повинні усвідомлювати себе як частину природи, розуміти взаємозв'язок людини і природи, цінність спілкування з природою;
- освоєння елементарних норм поведінки щодо природи, формування навичок раціонального природокористування в повсякденному житті – діти повинні вчитися бережливо використовувати природні ресурси, не смітити, не шуміти, не ламати гілки дерев та кущів;
- формування вміння і бажання зберігати природу і за необхідності надавати їй допомогу (догляд за живими об'єктами), а також навичок елементарної природоохоронної діяльності в найближчому оточенні – діти повинні брати участь у природоохоронних заходах, доглядати за кімнатними рослинами, садити дерева, прибирати територію довкола дитячого садка;

– формування елементарних умінь передбачати наслідки своїх дій щодо навколишнього середовища – це допоможе дітям усвідомити відповідальність за свої вчинки та приймати екологічно доцільні рішення [26].

Зазначимо, що реалізація цих завдань потребує модернізації системи дошкільної освіти в Україні. Це спонукає до вивчення міжнародного досвіду в галузі екологічного виховання дітей дошкільного віку для адаптації ефективних методів і підходів у національну освітню систему. Аналіз позитивних практик зарубіжних країн є також важливим з огляду на те, що вирішення глобальних екологічних проблем у сучасних умовах можливе лише через міжнародне співробітництво.

Наукові дослідження дозволили нам окреслити пріоритетні напрями екологічної освіти дошкільників у зарубіжних країнах:

а) еколого-естетичне виховання – виховання почуття любові до природи через безпосередню взаємодію з нею;

б) еколого-валеологічне виховання – формування навичок здорового способу життя як складової екологічної культури;

в) еколого-економічне виховання – розвиток дбайливого ставлення до природи через формування умінь раціонального використання природних ресурсів;

г) еколого-соціальне виховання – інтеграція зусиль сім'ї та закладу дошкільної освіти у процесі екологічного виховання дітей.

Проаналізуємо ці тенденції детальніше.

Аналіз літературних джерел свідчить про те, що зарубіжна педагогічна наука приділяє значну увагу темі безпосереднього спілкування дитини з природою. Дослідники підкреслюють важливість створення умов, які б дозволили дітям:

– побачити багатогранність природи: розпізнавати різноманіття форм, барв, звуків, запахів та текстур у природному середовищі;

– звернути увагу на зміни у природі: спостерігати за сезонними змінами, динамікою природних явищ, розвитком живих істот;

- виховати любов до природи: розвивати емоційно-позитивне ставлення до природи, відчуття єднання з нею;
- зрозуміти важливість природи: усвідомлювати цінність природи, її вплив на життя людини;
- стати активними учасниками збереження природи: розвивати бажання бережливо ставитися до природи, брати участь у природоохоронних заходах.

Ці ідеї знаходять своє відображення у працях таких відомих зарубіжних педагогів, як Я. Коменський (Чехія), Й.-Г. Песталоцці (Швейцарія), І. Кант, Р. Штайнер, Г. Гегель, Ф. Фребель (Німеччина), Дж. Локк, Г. Шеллі, В. Браун, Т. Реймс (Велика Британія), Ж. Руссо, М. Монтессорі. Ці дослідження стали основою для сучасних концепцій екологічного виховання дошкільників, які спрямовані на формування екологічної компетентності дітей та їх відповідального ставлення до довкілля.

Важливою рисою сучасної зарубіжної екологічної педагогіки є посилення уваги до емоційно-чуттєвого компоненту виховання дитини засобами природи. Це пов'язано з зростанням значення духовної та естетичної цінності природи у формуванні особистості. Яскраво виражена емоційно-чуттєва спрямованість простежується у теорії Штайнер-педагогіки, вальдорфської педагогіки, що зародилися у Німеччині [27].

Безперечно, чуттєве сприйняття та розуміння природи як частини власного світу сприяє тому, що дитина починає її любити і прагне зберегти та підтримувати різноманітні форми життя в навколишньому середовищі. У багатьох європейських країнах значна кількість закладів дошкільної освіти розташовані у лісових зонах. Німецькі науковці стверджують, що спільне перебування серед краси природи зближує дітей, сприяє встановленню щирих відносин між ними, зароджує відчуття єдності, спільності думок, а також виховує гуманне ставлення до природи.

У Швеції розповсюдженою формою екологічної освіти дошкільників є заняття в «лісових школах» або школах Муле. Ці заклади мають на меті ознайомлення дітей з природою, її унікальністю та неповторністю, дослідження

природних явищ, навчання правильної поведінки в природі та формування вмінь самостійного прийняття рішень у складних природних умовах. Основними принципами «лісових шкіл» є розвиток дітей за допомогою природи, а також зміцнення їхнього фізичного та психічного здоров'я. Методика «лісових шкіл» набула популярності у Норвегії, Японії, країнах Балтії тощо. Вони особливо ефективні для сільських районів, де діти мають можливість багато часу проводити в природному середовищі.

Крім того практика «вуличних садів» у Швеції дозволяє дітям проводити багато часу на свіжому повітрі: займатися роботами в саду та на полі, відпочивати і виконувати фізичні вправи. Використання екологічних ігор, основна мета яких полягає в емоційному сприйнятті природи, у системі екологічного виховання дошкільників у Швеції дає позитивні результати, сприяючи формуванню екологічно відповідальної особистості.

У Фінляндії екологічне виховання дошкільників ґрунтується на принципі єднання з природою, яке розглядається як першооснова формування світогляду дитини. Цей підхід реалізується через постійне безпосереднє спілкування дітей з природним середовищем.

Еколого-валеологічне виховання дошкільників є важливою складовою екологічної освіти за кордоном. Цей напрямок ґрунтується на розумінні нерозривного зв'язку між здоров'ям людини та станом довкілля.

У контексті європейських цінностей турбота про здоров'я підростаючого покоління відіграє ключову роль. Фінляндія є яскравим прикладом цього, де Маннергеймська Ліга захисту дітей активно діє для покращення міського середовища з урахуванням потреб дітей. Мета Ліги полягає у мінімізації несприятливого впливу техногенної економіки на здоров'я дітей. Її діяльність охоплює такі напрямки: творення безпечних та екологічно чистих ігрових майданчиків у містах; забезпечення доступу дітей до зелених зон та природних середовищ; проведення просвітницької роботи з батьками та педагогами щодо питань здорового способу життя та екологічної відповідальності; підтримка досліджень, спрямованих на вивчення впливу довкілля на здоров'я дітей [28].

Досвід валеологічного виховання дітей у Швеції та Франції є яскравим прикладом інтеграції екологічної освіти та турботи про здоров'я підрастаючого покоління. Діти в шведських дитячих садках проводять майже весь час на вулиці, де їдять, сплять та грають. Французи переконані, що повноцінного фізичного розвитку можна досягти лише за умови виховання дітей серед природи, де вони можуть активно навчатись та проводити дозвілля. Дітей заохочують до ігор з природними матеріалами, такими як вода, сніг, земля, пісок. Це сприяє їхньому сенсомоторному розвитку, творчості та емоційному зв'язку з природою. Таким чином, валеологічне виховання дітей у Швеції та Франції не обмежується лише медичними аспектами, а охоплює екологічні та соціальні фактори [28].

Важливою складовою екологічної освіти дошкільників за кордоном є формування потребової сфери психіки особистості та суспільства в цілому. Цей процес ґрунтується на розумінні взаємозв'язку між людиною, природою та економікою. Освітній процес в рамках цієї системи орієнтований на підготовку дітей до вирішення екологічних проблем у майбутньому. Наприклад, у Німеччині використовується заклик «Мислити глобально – діяти локально», який підкреслює важливість усвідомлення глобальних екологічних проблем та вжиття конкретних заходів на місцевому рівні.

Виховання дітей у дитячому садку за еколого-економічним підходом передбачає застосування кількох основних стратегій: розвиток у них навичок та умінь регулярно збирати та сортувати відходи; формування навичок уникнення утворення відходів та зменшення обсягу сміття; розвиток у дитини свідомої споживчої поведінки; використання фінансових стимулів для вторинної переробки та утилізації відходів.

Екологічне виховання в європейських країнах, таких як Німеччина та Великобританія, виходить за межі простого виховання любові до природи. Воно акцентує увагу на формуванні екологічно відповідальної поведінки в повсякденному житті, спрямованої на збереження природних ресурсів: води, повітря, землі, енергії, рослин та тварин.

На перший погляд, навчитися екологічно свідомому поводженню може здатися простим завданням. Однак насправді, воно потребує знання багатьох практичних аспектів. Нові підходи до екологічного виховання, що впроваджуються в дитячих садках, школах та суспільстві загалом, ґрунтуються на декількох ключових моментах:

а) регулярний збір та сортування відходів:

- створення спеціальних ящиків, бочок, контейнерів для різних типів відходів у місцях їх виникнення;

- забезпечення належного транспортування відходів до пунктів переробки;

б) зменшення утворення відходів:

- виховання свідомого бажання уникати утворення зайвого сміття;

- формування екологічно відповідальної поведінки споживачів;

в) заохочення вторинної переробки та утилізації відходів:

- використання податкових стимулів для заохочення вторинної переробки та утилізації відходів;

- створення сприятливих умов для розвитку індустрії переробки;

г) підтримка виробництва екологічних продуктів:

- заохочення виробництва продуктів, які піддаються вторинній переробці;

- зниження ціни екологічно якісних продуктів;

д) безпечне поводження з непереробленими відходами:

- розробка та впровадження технологій для знищення відходів, які не піддаються вторинній переробці;

- забезпечення екологічно безпечного зберігання таких відходів;

ж) зменшення кількості пакувальних матеріалів:

- реальне скорочення обсягу та ваги пакувальних матеріалів;

- використання пакувальних матеріалів, що піддаються повторному використанню;

е) відповідальність виробників та продавців:

– запровадження обов'язку для виробників пакувальних матеріалів, транспортувальників та продавців товарів приймати пакувальні матеріали назад та брати участь у їхній вторинній переробці [29].

Широкого розповсюдження за кордоном набули центри рециклінгу, які використовують різноманітні методи та прийоми, щоб зацікавити дітей та навчити їх екологічно відповідальній поведінці.

Інтернет-сайти та онлайн-ресурси відіграють значну роль у формуванні бережливого ставлення до природи у сучасних дітей. Ці ресурси користуються популярністю серед дітей та дорослих у всьому світі, активно рекламуються та мають значний виховний вплив. Діти та дорослі можуть легко знайти на інтернет-сайтах необхідну інформацію про рециркуляцію та утилізацію відходів, а також безліч корисних порад щодо економії ресурсів та захисту довкілля. Багато інтернет-ресурсів пропонують інтерактивні ігри, вікторини, відео та інші цікаві матеріали, які роблять процес навчання екології захоплюючим та ефективним. Деякі онлайн-ресурси дозволяють дітям створювати власні плани дій з захисту довкілля, ставити цілі та відстежувати свій прогрес. Існують інтернет-ресурси, розроблені для дітей різного віку, що дозволяє підібрати матеріали, які відповідають їхнім рівню знань та інтересам.

В сучасній екологічній освіті зарубіжних країн значна увага приділяється інтеграції зусиль сім'ї та дошкільного закладу. Це обумовлено тим, що саме в сім'ї формуються засади духовності та моральності, закладається базис повноцінного фізичного та психічного розвитку дитини. Особливо важливе значення має сім'я на початковому етапі формування екологічної культури.

Однією з ключових тенденцій розвитку зарубіжної екологічної педагогіки є зростання ролі сім'ї у вихованні екологічно свідомої особистості. Сучасні дошкільні заклади освіти відходять від авторитарної моделі виховання і стають абсолютно відкритими для співпраці з батьками та громадськістю.

Спільна робота сім'ї та дошкільного закладу дозволяє створити єдине середовище для формування екологічного світогляду дитини, де вона отримує послідовні знання, навички та емоційний досвід. Сім'я може підтримувати та

посилювати те, що дитина вивчає в дошкільному закладі з екології, пропонуючи їй додаткові знання, практичні навички та емоційний досвід. Спільна участь батьків та дітей у екологічних проектах сприяє зміцненню сімейних стосунків та формує у дітей відповідальне ставлення до довкілля. Співпраця сім'ї та дошкільного закладу дає можливість обмінюватися досвідом та знаннями з екологічного виховання, що сприяє постійному вдосконаленню методів та форм роботи з дітьми.

Важливо зазначити, що партнерство сім'ї та дошкільного закладу – це не лише формальна співпраця, а й щире партнерство, яке ґрунтується на спільній відповідальності за виховання екологічно свідомої та соціально активної особистості.

Таким чином, у більшості європейських країн екологічне виховання ґрунтується на принципах «суспільної екологічної педагогіки». Це модель відкритої освіти, яка охоплює усі сфери життя людини, від раннього дитинства до професійної діяльності, тобто має неперервний характер.

2 ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ КРАЄЗНАВСТВА У ФОРМУВАННІ ПРИРОДНИЧО-ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1 Специфіка проведення краєзнавчої роботи у закладі дошкільної освіти

Дослідження рідного краю та інтеграція краєзнавчих матеріалів в освітній процес обґрунтовано в працях видатного чеського педагога Я. А. Коменського. Окремі аспекти виховного потенціалу краєзнавства вивчали такі мислителі, як Д. Локк, Ж.-Ж. Русс, Й. Песталоцці та ін. Важливість краєзнавства в педагогічному вихованні підкреслювали українські вчені й педагоги, серед яких , В. Геринович, А. Макаренко, С. Русова, К. Ушинський та ін. Значну увагу дослідженню рідного краю приділяв В. Сухомлинський.

Відповідно до провідних нормативних документів держави, одним із пріоритетних завдань закладу дошкільної освіти є виховання у дітей патріотичних цінностей та активної громадянської позиції. Це завдання охоплює виховання у дошкільнят любові до Батьківщини, формування патріотичної свідомості, шанобливого ставлення до історичних пам'яток, поваги до історії та традицій свого народу і рідного краю [30].

Краєзнавство відіграє провідну роль у формуванні в дітей любові до рідного краю. Вивчення природних, соціальних та історичних умов рідного міста чи села під керівництвом вихователя є відправною точкою українознавства. Краєзнавство у закладі дошкільної освіти включає етнографічний, історичний, географічний, культурний, природознавчий, фольклорний та інші напрями, які тісно переплітаються як за змістом, так і за формами організації та методами використання [31].

Краєзнавство є потужним інструментом для виховання та розвитку особистості дитини, адже передбачає інтеграцію навчально-пізнавальної, пошуково-дослідницької та суспільно-корисної діяльності дітей. Вивчення історичної та культурної спадщини, дослідження географічних та природних

особливостей рідного краю, суспільного життя сприяють формуванню національної самосвідомості, світогляду особистості, розумінню навколишнього світу та формують бережливе ставлення до нього [32].

Організація роботи з ознайомлення дошкільників з рідним краєм ґрунтується на комплексному підході, що охоплює пізнавальні, освітні, виховні та мовленнєві завдання. Цей підхід дає можливість вихователю не лише знайомити дітей з особливостями та історією рідного краю, але й:

- розвивати пізнавальну активність дітей: завдяки різноманітним формам і методам роботи, таким як екскурсії, спостереження, бесіди, читання книг, перегляд ілюстрацій, діти стимулюються до дослідження, пошуку інформації, формування власної думки;

- формувати стійкий інтерес до рідного краю: вихователь прищеплює дітям любов до рідного краю, його природи, історії, культури, традицій. це робиться через емоційне забарвлення інформації, використання цікавих фактів, легенд, казок, народних пісень;

- прищеплювати навички пошукової, дослідницької діяльності: діти вчаться самостійно збирати інформацію, аналізувати її, робити висновки, ставити запитання. це сприяє розвитку критичного мислення, логіки, творчості;

- розвивати мовлення дітей: ознайомлення з рідним краєм збагачує словниковий запас дітей, формує правильну вимову, вміння чітко й виразно висловлювати свої думки [33].

Основний акцент краєзнавчої діяльності полягає в організації та проведенні подорожей по рідному краю, включаючи прогулянки-походи, пішохідні переходи, цільові прогулянки та тематичні екскурсії.

Досліджуючи особливості освітньої роботи з дітьми дошкільного віку, Н. Кисіль наголошує, що «у процесі краєзнавчої діяльності діти старшого дошкільного віку крок за кроком накопичують знання про свій родовід, дитячий садок, рідну природу, вулицю, мікрорайон, місто, в нерозривному зв'язку з вивченням народної спадщини, звичаїв рідного краю, історії та мови, – так

виховується почуття гордості за свій народ, формується національний світогляд» [34].

Н. Зайченко головну мету краєзнавчої роботи вихователя вбачає у систематичному залученні дошкільників до вивчення національних традицій та звичаїв, флори та фауни рідного краю, його природних явищ; виховувати у них повагу до батьків та сім'ї; пояснювати важливість збереження довкілля та дбайливого ставлення до рослин та тварин. При цьому, на думку автора, варто застосовувати ігрову діяльність, варто проводити рухливі пісні, танці, ігри, спортивні змагання, вправи з ляльками тощо [35].

Аналізуючи краєзнавчу діяльність, Н. Зайченко називає її «свого роду провідником у невідоме, адже в старшому дошкільному віці вихованцям так багато належить відкрити для себе, пізнати світ і знайти своє місце у ньому» [35].

Актуальність краєзнавчого напрямку у вихованні та розвитку дітей дошкільного віку, як зазначено у програмі «Я у Світі» (від народження до шести років), зумовлена його значним потенціалом. Це не лише надійний засіб фізичного розвитку, оздоровлення та загартування, але й потужний інструмент пізнання світу, адже завдяки майстерній організації кожне заняття стає яскравою і приємною подією, що надовго закарбовується в пам'яті дошкільнят [36].

Краєзнавча робота з дітьми шостого року життя ґрунтується на низці принципів, які тісно пов'язані між собою, доповнюють один одного та забезпечують її ефективність та результативність: принцип науковості; системності й послідовності; наступності й неперервності; доступності; комплексності, інтегрованості; індивідуалізації; гуманізації виховного процесу; регіональності [31; 34].

Важливим принципом краєзнавчої роботи з дітьми є поступовий перехід від більш близького дитині, особистісно значущого до більш віддаленого від неї. Цей принцип ґрунтується на психологічних особливостях дітей дошкільного віку, їхній схильності до емоційного сприйняття навколишнього світу.

Таким чином, краєзнавча робота ґрунтується на інтеграції чотирьох ключових підходів: особистісно-орієнтованого, компетентнісного, діяльнісного та

комплексного. Цей комплексний підхід дає можливість не лише ефективно досягати освітньо-виховних цілей, але й формувати у дітей ключові компетенції, необхідні для життя в сучасному суспільстві [37].

Краєзнавча робота ґрунтується на різноманітних джерелах інформації, які вихователь використовує при підготовці до екскурсій та інших видів краєзнавчої діяльності. До цих джерел належать:

- історичні та краєзнавчі книги, статті, публікації;
- музейні експонати, фотографії, карти, плани;
- спогади старожилів, усні перекази;
- власні спостереження та дослідження вихователя;
- інтернет-ресурси.

При ознайомленні дітей з рідним краєм слід враховувати низку принципів, які варто розглянути детальніше.

Інтеграція краєзнавчого матеріалу з цілісним розвитком дитини. Краєзнавча робота має органічно вплітатися в загальну систему виховання та розвитку дошкільника, сприяючи його фізичному, соціально-моральному, емоційно-ціннісному, пізнавальному, мовленнєвому, художньо-естетичному та креативному розвитку.

Поступовий перехід від близького до далекого. Ознайомлення з рідним містом слід починати з того, що оточує дитину безпосередньо (сім'я, будинок, вулиця, дитсадок, мікрорайон), поступово розширюючи коло краєзнавчих знань (інші райони міста, його історія, культура, природа).

Формування особистого ставлення до рідного краю. Краєзнавча робота має сприяти формуванню у дітей емоційно-ціннісного ставлення до рідного краю, його історії, культури, природи.

Діалог з культурною спадщиною. Важливо знайомити дітей з культурною спадщиною рідного міста (села), як минулого, так і сучасного, сприяючи їх естетичному вихованню та формуванню національної самосвідомості.

Самостійність та творчість. Дітям надається можливість самостійно обирати діяльність, у якій вони хочуть відобразити свої почуття та враження від

знайомства з рідним містом (селом) (творча гра, складання розповідей, загадок, виготовлення іграшок, створення мультимедійних посібників, складання колажу, проведення екскурсій, діяльність щодо благоустрою міста, охорона природи).

Залучення до соціальної дійсності. Важливо залучати дітей до участі в міських святах та інших соціальних проектах, що сприяє їх соціалізації та формуванню активної життєвої позиції.

Співпраця з батьками. Робота з батьками має бути спрямована на формування у них та їхніх дітей глибокої поваги та любові до рідного міста.

Таким чином, краєзнавча робота є важливою складовою виховання та розвитку дошкільників, яка сприяє формуванню у них національної самосвідомості, любові до рідного міста, його історії та культури, а також розвитку особистісних якостей, необхідних для життя в сучасному суспільстві. Специфікою здійснення краєзнавчої роботи у ЗДО є така її організація, яка б відповідала віковим можливостям дітей, їхнім інтересам та потребам; вона повинна бути цікавою, доступною та захоплюючою, щоб викликати у дітей емоційно-позитивне ставлення до історії, культури та природи рідного краю.

2.2 Організаційні та методичні засади застосування краєзнавства у формуванні природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку

Краєзнавча діяльність у закладах дошкільної освіти поділяється на два основні етапи: навчально-освітній та науково-дослідницький [31].

Перший етап – навчально-освітній – під час якого діти отримують первинні знання про рідний край, формують елементарні вміння та навички самостійної роботи. Використовуються такі форми краєзнавчої діяльності:

- спостереження: за природними явищами, об'єктами довкілля, людьми, їх діяльністю;
- екскурсії: до музеїв, пам'яток історії та культури, на природу;
- розповіді вихователя: про історію, культуру, природу рідного краю;

- читання художньої літератури: казок, легенд, віршів про рідний край;
- дидактичні ігри: з краєзнавчою тематикою.

На другому етапі – науково-дослідницькому – діти ведуть науково-дослідницьку роботу, досліджуючи історію рідного краю (самостійно або колективно). Використовуються такі форми краєзнавчої діяльності:

- збір інформації: з різних джерел (книги, журнали, інтернет, розповіді очевидців);
- аналіз інформації: за допомогою різних методів (порівняння, узагальнення, класифікація);
- оформлення результатів дослідження: у вигляді усних розповідей, малюнків, фотографій, презентацій.

Різноманітні форми впровадження краєзнавчої діяльності з дошкільниками можна класифікувати на дві категорії: безпосередні (дитячий туризм, екскурсії, цільові (тематичні) прогулянки, піші переходи, міні-подорожі вихідного дня разом з батьками) та опосередковані (перегляд відеоматеріалів, фотоальбомів та читання літератури про рідний край). Безпосереднє ознайомлення дітей з рідним краєм найбільш ефективно відбувається під час цільових прогулянок та екскурсій [31].

Дослідження актуальних педагогічних та методичних підходів у дошкільній освіті підкреслює ключову роль Програми розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» [32] у формуванні природничо-екологічної компетентності дошкільнят. Ця програма, зокрема її освітні лінії для дітей старшого дошкільного віку «Дитина в природному довкіллі», «Дитина у соціумі», «Дитина у світі культури», забезпечує комплексний підхід до виховання та розвитку дітей, сприяючи формуванню у них екологічної свідомості, бережливого ставлення до природи, навичок дослідницької діяльності та розуміння взаємозв'язків у природному світі.

Необхідною умовою формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку є інтеграція формування когнітивного, мотиваційного, ціннісного, емоційно-вольового та поведінкового компонентів екологічної

компетентності у процесі краєзнавчої діяльності старших дошкільників. Розглянемо методи, форми та засоби, які доцільно застосовувати для формування природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку під час вивчення ними рідного краю та використання краєзнавчих матеріалів у освітньому процесі.

Характеризуючи формування природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку, Г. Чорна та Г. Скірко наголошують, що екологічні знання дитині доцільніше отримувати в пізнавальній діяльності під час спостереження, прогулянок та екологічних екскурсій [39].

Спостереження є основним методом ознайомлення дітей з природою, активною формою вивчення навколишнього світу, спрямованою на набуття факторів та початкових уявлень про об'єкти і явища природи. Цей процес може розглядатися як пізнавальна діяльність і метод навчання. Прогулянки, у свою чергу, є щоденною формою роботи, під час якої діти, проводячи час на відкритому повітрі, мають змогу спостерігати та вивчати різноманітні аспекти природи та її явища [39].

Л. Голубова підкреслює, що природне середовище є не лише джерелом знань, але й потужним фактором, що стимулює естетичний розвиток дитини. Тому формування любові та бережливого ставлення до природи, розширення уявлень про світ природи та розвиток уміння розуміти її закономірності має ґрунтуватися на притаманній дітям допитливості та зацікавленості природними явищами. Екологічні знання мають стати не лише самоціллю, але й мотиватором для активної природоохоронної діяльності. Поступово, у процесі краєзнавчої роботи, у дітей формується цілісний образ довкілля, що стає основою для емоційного та духовного зв'язку зі світом природи [40].

Протягом певного вікового періоду у дошкільників розвиваються конкретні знання, вміння та навички, формується природно-екологічна компетентність. Наприклад, діти старшого дошкільного віку вивчають рослини, тварин, та явища неживої природи, навчаються розпізнавати їх у просторі і імітувати рухи рослин та тварин. У цьому віці їхні візуальні та слухові аналізатори удосконалюються,

важливим стає розвиток інтересу та уваги до спостережуваного, а також формування позитивного ставлення до навколишнього середовища. Таким чином, у дітей формуються уявлення про об'єкти та явища природи, які вони спостерігають у щоденному житті. Наприклад, у процесі освоєння нових знань у дітей розвивається пізнавальна активність. Вони навчаються проводити спостереження, виділяти окремі ознаки рослин та тварин, порівнювати їх, та групувати за зовнішніми характеристиками. У цьому віці діти також можуть здійснювати аналіз причинно-наслідкових зв'язків. Уже з віку п'ять років у дітей сформована вища форма наочно-образного мислення, що сприяє кращому засвоєнню узагальнених знань. До моменту вступу до школи дітей навчають будові тварин та рослин, їх залежності від умов проживання. Також розвивається їхня допитливість, формується любов та турбота про природу, розвивається спостережливість, здатність розпізнавати красу в навколишньому середовищі та інтерес до сільськогосподарської діяльності [20].

У дітей старшого дошкільного віку краще формуються уявлення про різноманітний та вишуканий рослинний світ України. Вони проявляють самостійний інтерес до ознайомлення з садовими рослинами, які переживають зиму в ґрунті (нарцис, тюльпан, ірис). Діти майстерно розпізнають та називають ранні весняні квіти (крокус, анемона, підсніжник). Важливим елементом є також розширення їхніх знань про кімнатні рослини та особливості догляду за ними. Крім того, діти знайомляться з лікарськими рослинами (м'ята, калина, суниця, ромашка) [20]. На даному етапі важливо формувати у дітей уявлення про Червону книгу України, а також про рослини та тварин, що занесені до неї. Дошкільнятам розповідають про заповідні території України та природоохоронні зони у їхній місцевості.

Г. Баластрік наголошує, що через безпосереднє знайомство та взаємодію з природою діти навчаються відчувати, бачити і розуміти її красу та унікальність, поступово збагачуючи свій внутрішній світ. Тому систематизація та послідовність у набутті знань є ключовими для виховання цілісної особистості [41].

О. Жогіна визначає актуальні завдання у процесі ознайомлення дітей з природним середовищем, зокрема: «розвиток сенсорних відчуттів і збагачення чуттєвого досвіду дітей; збагачення естетичних вражень і формування інтересу до навколишньої природи; зближення дітей з об'єктами та явищами природи, серед яких вони перебувають щоденно; сприяння розвитку мислення та мовлення, формування системи початкових знань про доступні об'єкти та явища природи і взаємозв'язки між ними; створення можливостей для самостійного застосування набутих знань у різних видах діяльності; забезпечення умов для формування моральних почуттів дітей та ціннісного ставлення до природи; розвиток трудових навичок та екологічно доцільної поведінки» [42].

О. Жогіна вважає, що проведення цільових прогулянок є важливою формою ознайомлення дітей з різноманітними об'єктами природи. Ці прогулянки вносять різноманітність у життя дітей, збагачують їхню уяву та дозволяють краще пізнати природне середовище місцевості, де вони мешкають, зокрема парки, поля, луки, ставки та річки. Вихователь стимулює дітей до спостережень і милування природою, організовує ігри та дослідницьку діяльність. В основному під час прогулянок у дітей формуються уявлення про зміни в погоді, поступові зміни в розвитку рослин, тварин, і, при цьому, реалізовується красзнавчий принцип, котрий передбачає вивчення природи на місцевому матеріалі [42].

Виконанню пізнавальної, розвиваючої, естетичної та оздоровчої функції сприяють екологічні стежини. Маршрут стежини може проходити від куточка природи у групі до об'єктів на території дитячого садка, або прилеглий до закладу території. Основний принцип екологічних екскурсій для дітей давно сформульований: «ми вивчаємо природу; природа вчить нас». Необхідним елементом організації екостежки є правила поведінки людей на маршруті, тобто «екологічний кодекс» – «виховувати любов до природи, вміння піклуватися про рослини і тварин; прагнення дотримуватися правил культурного поводження у природі; не ламати гілок кущів і дерев, не лякати тварин, не залишати у місцях відпочинку сміття, не руйнувати мурашників, пташиних гнізд; захищати природу від тих, хто її нищить» [32].

М. Чеверда та С. Матвієнко підкреслюють, що обов'язковим компонентом функціонування екологічного маршруту є моніторинг стежки та відстеження змін її об'єктів. Ця діяльність може здійснюватися індивідуально, групами або масово, охоплюючи різні форми організації учнів. Програми можуть включати ігрові ситуації, конкурси, змагання, екологічні акції та свята. Для деяких дітей моніторинг екологічної стежки може стати методом дослідницького навчання та дозволить їм розвинути навички спостереження, аналізу, узагальнення, а також сформуванню власну думку щодо екологічних проблем [43].

Ділячись досвідом організації еколого-розвивального середовища В. Калашник характеризує «екологічну стежку» як «територію, яка має різні ділянки: куточок саду, город, квітник, куточок лісу, годівничка для птахів, алея верб, алея каштанів, тополі-старожили, горобинки-сестрички, самотня верба, мурашині стежки, комашине містечко, зелена аптека, ділянка для відпочинку, куточок луку, куточок незайманої природи, квітучі кущі, дерева-мандрівники, привітні берізки, абрикос та вишенька, штучна водойма» [44].

Однією з форм краєзнавчої роботи педагогів закладів дошкільної освіти з дітьми старшого дошкільного віку є екскурсії. Екскурсія – це наочний процес пізнання, головними елементами якого є підібрані об'єкти спостереження і розповіді про них [35].

За змістом екскурсії бувають:

- оглядові (комплексні, багатопланові), які передбачають загальне ознайомлення з об'єктом спостереження – природні об'єкти, і пам'ятники та архітектурні споруди, будівлі, місця видатних подій;

- тематичні (одно темні), які проводяться за конкретною темою – географічні (ландшафтні), виробничі, природознавчі, архітектурні, мистецькі, літературні, музейні – формують у дітей уявлення про те, що Україна має давню історію та культурну спадщину, про національний одяг, національну символіку, визначних діячів тощо.

Слід звернути увагу на важливу роль екскурсійних сімейних прогулянок містом у вихідні дні, які виконують не лише культурно-просвітницьку, але й краєзнавчу функцію.

Особливий вид екскурсій – екскурсії у природу – сприяють формуванню у дошкільнят системних знань про природу, природодоцільної поведінки, а також вихованню адекватного, емоційно ціннісного ставлення до об'єктів природи та наслідків взаємодії людини з природним середовищем [45].

Прогулянки є органічним доповненням екскурсій у природу і важливою складовою екологічного виховання дошкільнят. Під час прогулянок діти: вчаться розрізняти рослини та тварин, спостерігати за їх поведінкою, досліджувати їх життєвий простір; розуміють залежність живих організмів від факторів довкілля (сонце, світло, тепло, зміни пір року); вивчають взаємозв'язки між тваринним та рослинним світом; ознайомлюються українськими народними традиціями, рослинами-оберегами (калина – символ вірності, нескореності; верба – символ рідної домівки, близьких людей; чорнобривці, ружа, червона рути – символи материнства, любові, ніжності) та їх значенням для українського народу.

Ознайомлення дітей з природою в умовах дошкільного закладу потребує постійного безпосереднього контакту з нею. Важливою умовою, що забезпечує цей процес, є організація куточка природи. Діти спостерігають та доглядають за рослинами та тваринами, привчаються до праці, відповідальності та бережливого ставлення до природи.

Експериментально-дослідницька діяльність відіграє ключову роль у процесі навчання та розвитку дітей, сприяючи формуванню наукового мислення та розширенню кругозору. Цей метод навчання дозволяє їм не лише знайомитися з теоретичними знаннями, але й самостійно досліджувати та вивчати явища навколишнього світу, що сприяє кращому розумінню закономірностей природи та розвитку особистості. Так, у старшій групі діти досліджують замерзання води, утворення дощу, усвідомлюють спосіб очищення води і повітря. Доходять висновку, що забруднити легко, а очистити – важко [42].

Використання проблемних та логічних завдань з природничо-екологічної тематики є ефективним методом стимуляції пізнавальної активності та розвитку екологічної свідомості у дітей дошкільного віку. Діти з більшим ентузіазмом сприймають інформацію, коли їм пропонують не просто запам'ятати факти, а й знайти рішення проблемної ситуації або розв'язати логічну задачу, діти вчаться аналізувати інформацію, робити висновки та приймати обґрунтовані рішення. Досвід вихователів свідчить, що до змісту природничо-екологічного виховання дітей дошкільнят можна вводити досить складні природоохоронні теми, наприклад: «Хай на землі панує чистота», «Правила поведінки на вулиці», «Червона книга України», «Як би дерева могли говорити» тощо.

Включення свят, розваг та конкурсів до освітнього процесу дошкільних закладів є важливим фактором формування екологічної свідомості та любові до рідного краю у дітей. У закладах дошкільної освіти традиційно проводяться такі народні свята та обряди відповідно до календарної сезонності: свято Андрія, Святого Миколая, Різдвяні свята, Водохреща, Стрітєння, Зелені свята, Івана Купала, Покрова [46]. Діти знайомляться з традиціями та звичаями свого народу, вчаться працювати в команді, допомагати один одному, дотримуватися правил гри; розваги дарують дітям позитивні емоції, заряджають їх енергією та бадьорістю. Ці активності роблять навчання більш цікавим та захоплюючим, сприяють емоційному та соціальному розвитку дітей, виховують у них почуття єднання з природою та рідним краєм [42].

Зважаючи на особливості вікового розвитку дітей дошкільного віку, де переважає конкретно-образне мислення, у виховній роботі з ними пріоритетне місце надається ігровим методам та прийомам (сюжетно-рольові ігри, метод аналізу життєвих ситуацій, гра-драматизація, гра-мандрівка, інсценування, розваги, свята). У закладах дошкільної освіти проводяться різноманітні заняття народознавчого спрямування «Щедрик-ведрик», «Веснянки», «Весну зустрічаємо», «Гарна писанка у мене», «Свято врожаю», на яких вихователі використовують різноманітні методи та засоби навчання: цікаві розповіді,

розглядання виробів, картин і бесіди про них, загадки, казки, приказки, прислів'я, вірші, ігри, народні пісні, сучасні мультимедійні засоби [46].

Ігри можуть бути ефективним інструментом для фіксації знань про природу у дітей дошкільного віку. Завдяки їм діти: вчаться досліджувати природу (будівельно-конструкційні ігри з природним матеріалом (піском, снігом, глиною, гілочками, камінцями)); розвивають уяву та творчі здібності (театралізовані та режисерські ігри); вдосконалюють рухові навички (рухливі ігри природничо-екологічного змісту); засвоюють знання про природу (ігри з природничо-екологічної тематики) тощо [44]. Дуже захоплюють вихованців дидактичні ігри пошукового характеру: «Можливо – не можливо», «Хто як до весни готується?», «Сніг у казковому лісі» тощо; ігри-медитації: «Я – маленька хмаринка», «Я – швидкий дощик», «Я – сильний вітер» та інші [47, с. 191].

Один із методів сприяння розвитку природничо-екологічної компетентності полягає у систематичному введенні дітей у світ художнього слова, літературних творів. У процесі екологічного виховання старших дошкільнят рекомендується використовувати як народні, так і авторські пізнавальні казки про природу, що ґрунтуються на конкретній пізнавальній інформації про живі організми, їх потреби, взаємозв'язки між ними та довкіллям, про цілісність природи та вплив діяльності людини на неї. Досягненню цілей екологічного виховання дошкільнят значно сприяють казки відомих авторів, таких як Б. Грінченко, Н. Забіла, Н. Павлова, З. Плохій, В. Сухомлинський, Л. Українка та інших. Одним з об'єктивних джерел сприйняття краси природи завжди є сприйняття дитиною гармонійних взаємозв'язків природних явищ або їх відтворення у художніх творах.

Український фольклор та народне мистецтво відіграють значну роль у вихованні дітей дошкільного віку. Народні казки здавна використовуються для виховання дітей. Вони не лише цікавлять та розважають дітей, але й навчають їх важливих життєвих уроків. Завдяки казкам діти знайомляться з такими поняттями, як добро і зло, справедливість і чесність, дружба і взаємодопомога. Казки також виховують у дітей працелюбність, бережливе ставлення до природи,

повагу до старших. За допомогою українського народного мистецтва – ткацтва, вишивання, писанкарства виховується зосередженість, уважність, повага і любов до традицій свого народу [46].

Учені та педагоги-практики підкреслюють, що успішне виконання завдань розвитку, виховання і навчання дошкільнят можливе лише за наявності гармонійної співпраці між дорослими та дітьми [39; 40; 43]. Як зазначає М. Чеверда, «згуртованість сім'ї – важливий елемент виховання дитини-дошкільника» [43]. Спільна туристична та дослідницька активність дітей разом із їхніми батьками сприяє встановленню відносин співпраці та взаєморозуміння між різними поколіннями, а також сприяє розвитку теплих взаємин у сім'ї. Разом з тим, спільні походи та екскурсії до виставок і краєзнавчих музеїв надають додатковий стимул для розширення пізнавальної діяльності дітей та поглиблення їхніх знань. Участь дітей з батьками у різноманітних конкурсах (наприклад, «День птахів», «День Землі», «Міжнародний день води», «Дари осені», «Людина і природа»), створення малюнків та плакатів на природоохоронну тематику, такі як «Край, де я живу», «Природа мого краю», сприяють глибшому вивченню природи та залученню до культурних та традиційних цінностей рідного краю.

Проведений аналіз застосування методів краєзнавства у формуванні природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку демонструє єдність виховних, оздоровчих та освітніх впливів на особистість дитини, які формують у неї усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків між природою і суспільством. Отже, організація краєзнавчої діяльності в закладі дошкільної освіти відповідає саме тим вимогам, які сьогодні є головними у вихованні підростаючого покоління, а саме: здійснення всебічного гармонійного розвитку національно свідомої особистості, переповненої любов'ю до України, духовних надбань народу, яка вміє жити в гармонії із довкіллям, відчувати себе його часткою, для якої нормою життя є дбайливе ставлення до природи, починаючи з раннього дитинства.

3 ПРОГРАМА ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧО-ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ МЕТОДАМИ КРАЄЗНАВСТВА

3.1 Визначення рівнів сформованості природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку

Відповідно до Базового компоненту дошкільної освіти України [36], природничо-екологічну компетенцію в дитини старшого дошкільного віку вважають сформованою, якщо вона: «має уявлення про природне середовище планети Земля та Всесвіту як цілісний організм, у якому взаємодіють повітря, вода, ґрунт, рослини, тварини, люди, Сонце, Місяць тощо; усвідомлює їх значення для діяльності людини, для себе; сприймає природу як цінність, виокремлює позитивний і негативний вплив людської діяльності на стан природи, доволіно регулює власну поведінку в природі; усвідомлює себе частиною великого світу природи; знає про залежність власного здоров'я, настрою, активності від стану природи, її розмаїття і краси; виявляє інтерес, бажання та посильні уміння щодо природоохоронних дій; знає про необхідність дотримання людиною правил доцільного природокористування, чистоти природного довкілля, заощадливого використання природних багатств, використання води, електричної та теплової енергії в побуті; докладає домірних зусиль для збереження, догляду та захисту природного довкілля».

З метою визначення рівня сформованості природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку нами було використано ігрову методику «Я і Світ», розроблену І. Карабаєвою (додаток А). Ця методика ґрунтується на вивченні ціннісних ставлень дитини до себе та навколишнього світу. Автор методики вважає, що саме ціннісні орієнтації є елементом соціального досвіду, який, у свою чергу, становить основу формування означеної компетентності. Ціннісне ставлення дошкільника до природи має проявлятися, перш за все, у сформованій природодоцільній поведінці, яка передбачає

готовність долучатися до практичної природоохоронної діяльності та прагнення дотримуватися правил природокористування.

Запропонована методика ставить за мету навчити дітей помічати красу довкілля, гармонійно співіснувати з природою та раціонально використовувати її багатства. Це є пріоритетними завданнями екологічного виховання дошкільників. Як головне завдання екологічного виховання автор методики визначає чітке усвідомлення в дошкільному дитинстві відповідальності за природу як живий організм, яке у майбутньому спонукатиме дитину діяти заради збереження та відновлення її багатств [48].

Методика оцінювання вихідного рівня сформованості природничо-екологічної компетентності передбачала надання дітям наступної інструкції: «Розгляньте малюнки (демонстрація схематичних зображень №13-16 з ігрової методики «Я і Світ»). На цих малюнках зображені діти, що взаємодіють з рослинами та тваринами різним чином. Опишіть, що саме зображено на цих малюнках, чи правильно діти поведуться, та поясніть свою думку» (додаток А). Крім того дітям пропонувалося дати відповіді на такі питання: «Якби ти зустрів(ла) дитину, яка шкодить природі, що би ти їй порадив(ла)?» (питання № 9), «Чи тобі цікаво слухати дорослих, коли вони розповідають про природу та її збереження?» (питання № 10), «Чому?» (питання № 11), «Чи завжди ти оберігаєш природу, або лише коли тебе про це просять дорослі?» (питання № 12).

Відповіді оцінювалися за шкалою:

- 0,33 бала – якщо судження дитини повністю відповідало критеріям БКДО;
- 0,16 бала – якщо виявляли недостатню обізнаність або неналежне ставлення до природи;
- 0 балів – за відсутності відповіді.

Результати оцінювання вносилися до протоколу оцінювання рівня сформованості природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку (додаток А).

Відповідно до описаної методики нами було визначено рівні природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку (у групі – 26 дітей). За результатами встановлено, що сформовану повною мірою екологічну компетентність демонструвала 1 дитина (3,8 %); сформовану достатньо – 5 дітей (19,2 %); сформовану посередньо – 8 дітей (30,8 %); сформовану мінімально – 10 дітей (38,5 %); не сформовану – 2 дитини (7,7 %).

Таким чином, виявлені результати є вагомою підставою для подальшого проведення дослідно-експериментальної роботи з розробки програми формування природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку методами краєзнавства у закладі дошкільної освіти.

3.2 Реалізація програми формування природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку методами краєзнавства у закладі дошкільної освіти

У межах дослідження нами запропонована програма «Мій рідний край» для формування природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку методами краєзнавства, яка була реалізована у старшій групі Городоцького закладу дошкільної освіти (ясла-садок) «Сонечко» Городоцької міської ради Хмельницького району Хмельницької області.

Запропонована нами програма «Мій рідний край» має певні особливості, зокрема у тому, що усі завдання:

а) пов'язані із вивчення історичних, географічних, природних та культурних особливостей рідного краю;

б) об'єднують ігрову, навчально-пізнавальну, пошуково-дослідницьку і суспільно-корисну діяльність дітей;

в) базуються на інтеграції знань про природне і культурне середовище регіону, що допомагає дітям зрозуміти взаємозв'язок між природою та культурою, розвиває їхню допитливість і виховує любов до рідного краю.

Завдання програми «Мій рідний край» передбачали:

- 1) ознайомлення дітей з природними об'єктами та явищами рідного краю;
- 2) формування у дітей базових знань про екосистеми та біорізноманіття;
- 3) розвиток навичок спостереження та дослідження природи;
- 4) виховання екологічно свідомої поведінки;
- 5) залучення дітей до активної участі в природоохоронних заходах.

Зміст, завдання та форми роботи, передбачені програмою «Мій рідний край», наведені у додатку Б.

Розглянемо більш детально методи, які ми застосовували для інтеграції екологічних та краєзнавчих знань у запропонованій програмі.

Ігрові методи. Оскільки ігрова діяльність є провідною формою навчання та розвитку дітей дошкільного віку, саме через гру діти вивчають навколишній світ у цікавий та доступний спосіб та розвивають соціальні навички, креативність, логічне мислення та фізичні здібності. Ми використовували ігри на екологічну та краєзнавчу тематику:

– рольова гра «Подорож рідним краєм»: діти стають екологами, мандрівниками або дослідниками свого краю;

– настільна гра «Краєзнавча вікторина»: запитання та завдання про місцеві пам'ятки, традиції, флору та фауну;

– гра-імітація «Життя в лісі»: діти імітують життя лісових тварин, створюють їхні домівки, розповідають про те, що їдять ці тварини і як вони захищаються від небезпеки;

– рухлива гра «Полювання на скарби»: діти шукають «скарби» (наприклад, природні об'єкти або символи культурної спадщини) на території дитячого садка або парку;

– творча гра «Малювання на природі»: діти малюють те, що бачать під час прогулянки: дерева, квіти, тварин, будівлі (додаток В).

Екскурсії та прогулянки. Прогулянка «Б'є каміння річка Смотрич...». Під час прогулянки відбувалось милування красою природи, спостереження за водними рослинами та тваринами, обговорення значення річки для місцевих

жителів. Після екскурсії діти отримали завдання намалювати річку та її мешканців.

Екскурсія до історико-краєзнавчого музею «G-Museum». Цікавим та пізнавальним для дошкільнят було знайомство із палеонтологічною експозицією (зокрема, бивень та зуб мамонта, скам'янілості Сарматського моря) та колекцією старожитностей, серед якої було чимало унікальних та надзвичайно цікавих артефактів (зокрема, комплекс поховального посуду «черняхівської культури»). Особливу увагу дітей привернула воскова фігура Сергія Виноградського серед відтвореної лабораторії. Таким чином вони дізналися про шанованого земляка – знаменитого мікробіолога, який відкрив процес хемосинтезу, заклав фундамент ґрунтової мікробіології та екології та чимало зробив для розвитку та процвітання тогочасного містечка, оскільки займався інноваційною сільськогосподарською та підприємницькою діяльністю.

Прогулянка з батьками «Секрети лісу». Тематична прогулянка до лісу супроводжувалася розповідями вихователя про місцеві рослини і тварини, збиранням листочків, шишок, камінчиків, які потім діти використовували для створення природних композицій у дитячому садку. При цьому застосовувалися екологічні вікторини та загадки для спільної участі дітей і батьків, а також ситуації екологічного змісту, які є типовими у нашому житті. Зауважимо, що через спільну діяльність батьків з дітьми у останніх виховується потреба робити добрі справи у природі.

Цікавим заняттям для дітей була віртуальна подорож до Національного природного парку «Подільські Товтри», який увійшов до семи природних чудес України. Діти ознайомились із мальовничими гірськими ландшафтами парку, пониззям річки Смотрич, Смотрицьким каньйоном та стрімкими скелястими берегами Бакотської затоки, дізнались про старовинне місто Бакота, яке залишилось під водами Дністровського водосховища, про розмаїття рослинного і тваринного світу, унікальні рідкісні види рослин та тварин на території парку, а також про необхідність їх охорони (додаток Г).

Проекти та дослідження. У межах програми відбувалося залучення дітей до простих дослідницьких проєктів, наприклад, спостереження за змінами в природі протягом різних сезонів, вивчення властивостей води, збирання гербарію та створення міні-музею природних знахідок.

Читання та обговорення. Ми використовували читання казок та віршів, які розповідають про природу та історію рідного краю. Позналили дітей з легендами про Поділля («Козацька криничка», «Сльози полонянок», «Подоланочка», «Лелечник») (додаток Д). Здійснювали обговорення прочитаного, малювання ілюстрацій до текстів, складання власних історій на основі почутого.

Екологічні акції та свята. Під час реалізації програми значну увагу ми приділяли організації свят та акцій, присвячених природі та культурі рідного краю, наприклад, акція «Чисте подвір'я», фото-виставка «Стежками рідного краю», родинне свято «Край, де все для мене рідне, небайдуже». Важливою умовою проведення більшості таких заходів є участь батьків, як партнерів педагогів, з правом ініціативи та активної дії. Разом із батьками діти брали участь у прибиранні території, висаджуванні рослин, виступах з піснями і віршами, участі у змаганнях та конкурсах.

За результатами реалізації програми «Мій рідний край» було здійснено повторне визначення рівнів сформованості природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку, яке продемонструвало наступні результати: сформована повною мірою природничо-екологічна компетентність була зафіксована у 4 дітей (15,4 %); сформована достатньо – у 10 дітей (38,5 %); сформована посередньо – у 7 дітей (42,3 %); сформована мінімально – у 3 дітей (11,5 %); не сформована – у 0 дітей (0 %). Отримані результати свідчать про зростання показників сформованості природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку на усіх рівнях.

Таким чином, впроваджена у педагогічну практику програма «Мій рідний край» довела ефективність запропонованих методичних підходів та засвідчила доцільність застосування методів краєзнавства для формування природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку у освітньому процесі ЗДО.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі досліджено формування природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку методами краєзнавства.

Визначено екологічну компетентність дошкільника як комплексну систему, що включає емоційні, мотиваційні та знаннєво-репродуктивні особливості особистості, які проявляються в її активній природоохоронній діяльності. Доведено, що оволодіння екологічною компетентністю у дошкільному віці закладає фундамент для подальшого формування екологічної свідомості та екологічно доцільної поведінки людини протягом життя.

Досліджено структуру екологічної компетентності як систему, що складається з п'яти взаємопов'язаних компонентів: когнітивного, мотиваційного, емоційно-вольового, ціннісного та поведінково-діяльнісного.

Охарактеризовано сучасні підходи до формування природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку у закладах дошкільної освіти в Україні та за кордоном. Визначено, що сучасна системи дошкільної освіти в Україні потребує модернізації та адаптації зарубіжних ефективних методів і підходів у національний освітній простір. Проаналізовано пріоритетні напрями екологічної освіти дошкільників у зарубіжних країнах: еколого-естетичне виховання; еколого-валеологічне виховання; еколого-економічне виховання; еколого-соціальне виховання. З'ясовано, що у більшості європейських країн чітко простежується наступність у змісті екологічних навчальних програм, принципах, підходах, формах, методах екологічної освіти дошкільників.

Досліджено специфіку здійснення краєзнавчої роботи у ЗДО. Організація роботи з ознайомлення дошкільників із рідним краєм ґрунтується на комплексному підході, що охоплює пізнавальні, освітні, виховні та мовленнєві завдання. Крім того, вона повинна відповідати віковим можливостям дітей, їхнім інтересам та потребам; бути цікавою, доступною та захоплюючою, щоб викликати

у дітей емоційно-позитивне ставлення до історії, культури та природи рідного краю.

Охарактеризовано основні засади застосування краєзнавства у формуванні природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку. Окреслено принципи та форми краєзнавчої діяльності: спостереження за природними явищами, об'єктами довкілля, людьми, їх діяльністю; екскурсії до музеїв, пам'яток історії та культури, на природу; розповіді вихователя: про історію, культуру, природу рідного краю; читання художньої літератури: казок, легенд, віршів про рідний край; дидактичні ігри з краєзнавчою тематикою.

Здійснено дослідження формування природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку методами краєзнавства. Відповідно до ігрової методики «Я і Світ» (І. Карабаєвої) визначено рівні природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку (у групі – 26 дітей). За результатами встановлено, що сформовану повною мірою екологічну компетентність демонструвала 1 дитина (3,8 %); сформовану достатньо – 5 дітей (19,2 %); сформовану посередньо – 8 дітей (30,8 %); сформовану мінімально – 10 дітей (38,5 %); не сформовану – 2 дитини (7,7 %).

Запропонована програма «Мій рідний край» для формування природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку методами краєзнавства у закладі дошкільної освіти, яка була реалізована у старшій групі Городоцького закладу дошкільної освіти (ясла-садок) «Сонечко» Городоцької міської ради Хмельницького району Хмельницької області. Зміст зазначеної програми містить завдання, які пов'язані із вивчення історичних, географічних, природних та культурних особливостей рідного краю; об'єднують ігрову, навчально-пізнавальну, пошуково-дослідницьку і суспільно-корисну діяльність дітей; базуються на інтеграції знань про природне і культурне середовище регіону, що допомагає дітям зрозуміти взаємозв'язок між природою та культурою, розвиває їхню допитливість і виховує любов до рідного краю. У програмі використані такі форми діяльності: ігри на екологічну та краєзнавчу тематику; екскурсії та прогулянки; проєкти та дослідження; читання та обговорення;

екологічні акції та свята, важливою умовою проведення більшості яких є участь батьків.

За результатами реалізації програми «Мій рідний край» здійснено повторне визначення рівнів сформованості природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку, яке продемонструвало наступні результати: сформована повною мірою природничо-екологічна компетентність була зафіксована у 4 дітей (15,4 %); сформована достатньо – у 10 дітей (38,5 %); сформована посередньо – у 7 дітей (42,3 %); сформована мінімально – у 3 дітей (11,5 %); не сформована – у 0 дітей (0 %). Отримані результати свідчать про зростання показників сформованості природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку на усіх рівнях.

Таким чином, впроваджена у педагогічну практику програма «Мій рідний край» довела ефективність запропонованих методичних підходів та засвідчила доцільність застосування методів краєзнавства для формування природничо-екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку у освітньому процесі ЗДО.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

- 1 Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
- 2 Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; [головний ред. В. Г. Кремін]. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
- 3 Овчарук О. В. Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти/ О. В.Овчарук // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики / [Під заг. ред. О. В. Овчарук]. – Київ : «К.І.С.», 2004. – С. 6–93.
- 4 Short Ed. C. Competence: inquiries into its meaning and acquisition in educational settings [Text] / Ed. by Ed. C. Short. – Lanham : University Press America, 1984. – V.VI. – 185 p.
- 5 Hutmacher W. Key competencies for Europe Report of the Symposium Berne, Switzerland 27–30 March, 1996 / W. Hutmacher // Council for Cultural Cooperation. – Strasbourg, 1997. – 72 p.
- 6 Костючков С. К. Компетентність як інтегральний соціально-особистісний поведінковий феномен : філософсько-освітній контекст. [Електронний ресурс] / С. К. Костючков // Грані. Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах. – Дніпропетровськ, 2015. – № 8. – С. 150–155. – Режим доступу: <http://surl.li/ufiio> (дата звернення 12.05.2024).
- 7 Кузьміченко І. О. Онтологічні межі поняття компетентності як ситуативної діяльності особистості. [Електронний ресурс] / І. О. Кузьміченко. – Режим доступу: <http://surl.li/ufiit> (дата звернення 12.05.2024).
- 8 While R. W. Motivation reconsidered: The concept of competence / R. W. While // Psychological review. – 1959. – № 66.
- 9 Головань М. С. Компетенція і компетентність : досвід теорії, теорія досвіду. Вища освіта України. – 2008. – № 3. – С. 23–30.

10 Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. – № 4–5, 2012. – С. 4–5.

11 Про затвердження Базового компоненту дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція [Електронний ресурс]: Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021. № 33. – Режим доступу : <http://surl.li/ufijl> (дата звернення: 18.05.2024).

12 Максимова О. О. Формування екологічної компетентності як складової готовності дитини до школи / О. О. Максимова // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. Кам'янець-Подільський, – 2018. – Вип. 24 (1-2018). Ч. 1. – С. 329–334.

13 Половіна О. А. Формування еколого-природничої компетенції дітей дошкільного віку : здоров'язбережувальний підхід / О. А. Половіна, Л. В. Гаращенко // Молодий вчений. – 2018. – № 8.1. – С. 47–52.

14 Левків С. П. Формування екологічної компетентності учнів на уроках біології / С. П. Левків // Модернізація вищої освіти в Україні та за кордоном : зб. наук. пр. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. – 2014. – С. 125

15 Лисенко Н. В. Теорія і практика екологічної освіти: педагог – дошкільник. Київ : Слово, 2009. – 399 с.

16 Дмитренко Л. Виховання обдарованих дітей / Л. Дмитренко // Палітра педагога. – 2007. – № 2. – С. 13–15.

17 Маршицька В. В. Сутнісні характеристики екологічної компетентності учнів початкової школи / В. В. Маршицька // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. Київ. – 2005. – Кн. 2. Вип. 8. – С. 20–24.

18 Формування екологічної компетентності школярів : наук.-метод. посібник / [Н. А. Пустовіт, О. Л. Пруцакова, Л. Д. Руденко, О. О. Колонькова]. Київ : Педагогічна думка, 2008. – 64 с.

19 Плохій З. П. Формуємо екологічну компетентність молодшого дошкільника : навч.-метод. посіб. до Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». Київ : Світич, 2010. – 144 с.

20 Беленька Г. Дошкільнятам про світ природи : старший дошкільний вік: навч.-метод. посібник / Г. Беленька, Т. Науменко, О. Половіна. – Київ : Генеза, 2013. – 112 с.

21 Формування екологічної компетентності школярів: наук.-метод. посібник / Н. А. Пустовіт [та ін.]. – Київ: Педагогічна думка, 2008. – 64 с.

22 Катапська Н. М. Формування екологічної компетентності в дітей старшого дошкільного віку засобами ігрової діяльності : кваліфікаційна робота магістра спеціальності 012 Дошкільна освіта / наук. керівник І. Р. Перепелюк. Чернівці : ЧДУ, 2023. 119 с.

23 Федорова М. А. Особливості формування системи особистісних цінностей у дітей / М. А. Федорова // Сучасні підходи до організації освітнього процесу у закладах дошкільної освіти та початковій школі: зб. науково-метод. праць. Житомир : ФОП Левковець, 2018. – С. 9–12.

24 Концепція екологічної освіти України. Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. 2002. – № 7. – С. 3–23.

25 Про дошкільну освіту [Електронний ресурс]: Закон України від 11.07.2001 р. № 2628-III. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14> (дата звернення 23.05.2024).

26 Лисенко Н. В. Теорія і практика екологічної освіти: дошкільник-педагог : навчально-методичний посібник для ВНЗ. Київ : Слово, 2009. – 163 с.

27 Воробель М. М. Природа ж засіб емоційно-естетичного розвитку дошкільників (на прикладі німецького досвіду). Наукові записки Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. Педагогічні та історичні науки. – 2012. – № 107. – С. 18–25.

28 Бірюк Н. Соціально-педагогічні аспекти екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку [Електронний ресурс] : кваліфікаційна робота магістра спеціальності 231 Соціальна робота: соціальна педагогіка / наук. керівник Г. З. Скірко. Запоріжжя : ЗНУ, 2020. 68 с. – Режим доступу : <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/handle/12345/3010> (дата звернення 23.05.2024).

29 Загородня Л. П. Наступність в екологічній освіті дошкільників і молодших школярів: європейський досвід. [Електронний ресурс] / Л. П. Загородня. – Режим доступу : <http://surl.li/ughfy> (дата звернення 23.05.2024).

30 Біла С. Методика проведення краєзнавчих досліджень [Електронний ресурс]: Все про туризм. Туристична бібліотека. – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/bila.htm (дата звернення 24.05.2024).

31 Мартін А. Організація краєзнавчої роботи в умовах закладу дошкільної освіти / А. Мартін // Дошкільна і початкова освіта. – 2018. – С. 75–77.

32 Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкільля» / О. І. Білан; [за заг. ред. О.В. Низковської]. Тернопіль : Мандрівець, 2017. – 256 с.

33 Кравець Н. В. Краєзнавча робота в контексті навчально-виховної діяльності сучасного закладу освіти : методичний посібник. Дубно, 2016. – 156 с.

34 Кисіль Н. В. Школа маленьких патріотів. Проєкт освітньої роботи з дітьми старшого дошкільного віку. Харків : Вид. група «Основа», 2016. – 221 с.

35 Зайченко Н. І. Сутність, основні ознаки та принципи організації краєзнавчої роботи у закладі дошкільної освіти [Електронний ресурс]: Центр прогресивної освіти «Генезум». – Режим доступу : <http://surl.li/ughhk> (дата звернення 24.05.2024).

36 Базовий компонент дошкільної освіти України / Під наук. керівн. Т. О. Піроженко, авт. кол-в: О. М. Байер, О. К. Безсонова, О. Г. Брежнєва, Н. В. Гавриш, Л. П. Загородня та ін. – 2021. – 37 с.

37 Кононко О. Л. Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років / О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова [та ін.]; наук. кер. О. Л. Кононко. – Київ : ТОВ «МЦФР-Україна», 2019.

38 Прокопчук В. Деякі аспекти теорії і методології шкільного краєзнавства / В. Прокопчук // Краєзнавство. – 2011. – No 3. – С. 29–35.

39 Чорна Г. В. Формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку в різних видах діяльності в природі. / Г. В. Чорна, Г. З. Скірко // Інноваційна педагогіка. – 2021. – Вип. 31. Т. 2. – С. 163–169.

40 Голубова Л. Ф. Формування природничої компетентності дошкільників (з досвіду роботи) / Л.Ф.Голубова // Дошкільний навчальний заклад. – 2012. – № 6. – С. 23–28.

41 Баластрік Г. Виховання відповідальності. Авторська програма комплексного розвитку еколого-природничого світогляду дошкільників шляхом предметнопрактичної діяльності / Г.Баластрік // Дитячий садок. – 2011. – № 25–26. – С. 4–53.

42 Жогіна О. І. Краєзнавство як засіб формування екологічної компетентності у дитини. [Електронний ресурс]: Бібліотека методичних матеріалів. – Режим доступу : <http://surl.li/ughiq> (дата звернення 26.05.2024).

43 Чеверда М. В. Організація туристично-краєзнавчої роботи з дітьми старшого дошкільного віку у закладі дошкільної освіти [Електронний ресурс]: кваліфікаційна робота магістра спеціальності 012 Дошкільна освіта / наук. керівник С. І. Матвієнко. – Ніжин, 2019. – 94 с. – Режим доступу : <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/handle/12345/3010> (дата звернення 23.05.2024).

44 Калашник В. Екологічна стежина для розвитку дитини / В. Калашник, О. Курлянцева // Дошкільне виховання. – 2011. – № 4. – С. 27–31.

45 Маланчук О. Формування природничо-екологічної компетентності в дітей старшого дошкільного віку. [Електронний ресурс] / О. Маланчук // Теорія, методика і практика навчання. – 2023. – № 4 (99). – Режим доступу : <http://surl.li/ughjv> (дата звернення 26.05.2024).

46 Васіна Л. П. Використання українських народних традицій у вихованні дітей дошкільного віку / Л. П. Васіна // Дошкільна освіта у сучасному соціокультурному просторі : зб. наук. праць / за заг. ред. О. А. Гнізділової, відпов. ред. Н. В. Ковалевська. – Полтава : ФОП Цьома С.П., 2019. – Вип. 3. – С. 28-32.

47 Присяжнюк Л. А. Організація активно-дієвого пізнання дошкільниками природи в контексті педагогіки емпатуерменту / Л. А. Присяжнюк // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2016. – С. 44–48.

48 Карабаєва І. І. Моніторинг якості дошкільної освіти : кваліметричний підхід до оцінки розвитку дитини / І. І. Карабаєва, Н. В. Савінова. Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2016. – 184 с.

49 Левченко Л. Д. Конспекти проведення дослідів з дітьми молодшого та старшого дошкільного віку. [Електронний ресурс] / Л. Д. Левченко. Глухів : Глухівський дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) «Журавка» Глухівської міської ради Сумської області, 2022. – 45 с. – Режим доступу : <https://naurok.com.ua/uploads/files/4100053/334141.pdf> (дата звернення 29.05.2024).

ДОДАТОК А

(довідковий)

ІГРОВА МЕТОДИКА «Я І СВІТ» (ЗА І. КАРАБАЄВОЮ)

Методика дослідження. Педагог чітко фіксує судження дитини щодо останніх чотирьох карток до ігрової діагностичної методики «Я і Світ». Якщо дитина відволікається або замовкає, педагог привертає її увагу до наступної картинки, повторюючи запитання: «Чи правильно чинять діти? Чому ти так вважаєш?». Аналізування відповідей дасть змогу визначити, чи сформоване в дитини ціннісне ставлення до природи і наскільки дитина готова до природоохоронних дій.

Педагог надає дитині таку інструкцію: «Розглянь малюнки (показує картки № 13-16 до ігрової діагностичної методики «Я і Світ»). На них зображені діти, які певним чином поведуться з рослинами, тваринами. Розкажи, що зображено на цих малюнках, правильно діти чинять чи неправильно, поясни свою думку. Можна розпочинати так: «Я вважаю, що хлопчик і дівчинка чинять правильно, тому що...» або «...неправильно, тому що...».

Результати обстеження заносять у Протокол оцінювання рівня сформованості природничо-екологічної компетенції дитини старшого дошкільного віку (бланк подаємо нижче).

Для бесіди запропоновано 12 запитань. Відповіді на них дають дорослому уявлення про сформованість певних складових природничо-екологічної компетенції, зокрема: 1-9-те запитання – когнітивна складова (що дитина знає про природу, що для неї добре, а що погано...); 10-11-те запитання – емоційна складова (подобається – не подобається, цікавить – не цікавить); 12-те запитання – поведінкова складова (розуміння дитиною, що від її поведінки залежить життя в будь якій формі його існування).

Співвідношення між складовими є показником гармонії (або дисгармонії) індивідуального розвитку дитини і допомагає дорослому відкоригувати подальшу роботу з дошкільником.

Протокол оцінювання рівня сформованості природничо-екологічної компетенції дитини старшого дошкільного віку Інструкція: Відповіді дитини оцініть у балах. Судження дитини, яке повністю відповідає показникам БКДО, оцініть у 0,33 бала; які свідчать про недостатню обізнаність дитини щодо природодоцільної поведінки чи її неналежне ставлення до природи – у 0,16 бала; якщо відповіді немає – у 0 балів. Потрібний бал обведіть (підкресліть, виділіть тощо), а наприкінці обчисліть загальну кількість балів.

Критерії оцінювання рівня сформованості природничо-екологічної компетенції:

- 4,0-3,6 бала – сформована повною мірою;
- 3,5-2,6 бала – сформована достатньо;
- 2,5-1,6 бала – сформована посередньо;
- 1,5-0,8 бала – сформована мінімально;
- 0,7-0 балів – не сформована.

Протокол оцінювання рівня сформованості природничо-екологічної компетенції дитини старшого дошкільного віку

Прізвище, ім'я _____

Група _____ Дата _____

Інструкція: Відповіді дитини оцініть у балах. Судження дитини, яке повністю відповідає показникам БКДО, оцініть у 0,33 бала; які свідчать про недостатню обізнаність дитини про природодоцільну поведінку чи її неналежне ставлення до природи — у 0,16 бала; якщо відповіді немає — у 0 балів. Потрібний бал обведіть (підкресліть, виділіть тощо), а наприкінці обчисліть загальну кількість балів.

№	Запитання	Відповідь дитини	Оцінка, бал		
			0,33	0,16	0
1	Чи правильно чинять діти? (Картка № 13. Діти годують голубів)		0,33	0,16	0
2	Чому ти так вважаєш?		0,33	0,16	0
3	Чи правильно чинять діти? (Картка № 14. Дівчинка ловить метеликів)		0,33	0,16	0
4	Чому ти так вважаєш?		0,33	0,16	0
5	Чи правильно чинять діти? (Картка № 15. Діти прибирають сміття в лісі)		0,33	0,16	0
6	Чому ти так вважаєш?		0,33	0,16	0
7	Чи правильно чинять діти? (Картка № 16. Хлопчик ламає дерево)		0,33	0,16	0
8	Чому ти так вважаєш?		0,33	0,16	0
9	Якби ти зустрів(ла) дитину, яка не береже природу, шкодить їй, що ти порадив(ла) би їй?		0,33	0,16	0
10	Чи тобі цікаво, коли дорослі розповідають про природу, про те, як її слід оберігати?		0,33	0,16	0
11	Чому?		0,33	0,16	0
12	Ти оберігаєш природу завжди, іноді чи лише тоді, коли про це просить дорослий?		0,33	0,16	0
Загальна кількість балів					

Критерії оцінювання рівня сформованості природничо-екологічної компетенції:

4,0-3,6 бала — сформована повною мірою;

3,5-2,6 бала — сформована достатньо;

2,5-1,6 бала — сформована посередньо;

1,5-0,8 бала — сформована мінімально;

0,7-0 балів — не сформована.

Висновки: _____

Картки № 13-16 до ігрової діагностичної методики «Я і Світ»

			
<p>13. Діти годують голубів</p>	<p>14. Дівчинка ловить метеликів</p>	<p>15. Діти прибирають сміття в лісі</p>	<p>16. Хлопчик ламає дерево</p>

ДОДАТОК Б

(обов'язковий)

**ПРОГРАМА ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧО-ЕКОЛОГІЧНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
МЕТОДАМИ КРАЄЗНАВСТВА «МІЙ РІДНИЙ КРАЙ»**

Таблиця Б.1 – Зміст програми «Мій рідний край»

№ з/п	Тема заняття	Мета та завдання роботи	Форми роботи
1	2	3	4
1	Заняття «Городок – моє рідне місто»	<p>Мета: зацікавити дітей у дослідженні історії рідного краю, народних традицій, бажання їх берегти</p> <p>Завдання:</p> <ul style="list-style-type: none"> – пригадати з дітьми назву міста; – ознайомити із історією його заснування; – навести легенди про походження назви міста; – ознайомити дітей із державною символікою міста: гербом, прапором. 	<ul style="list-style-type: none"> – розповідь вихователя про рідне місто та легенди про походження назви міста; – запитання до дітей – колективна робота – розфарбовування гербу та прапора міста.
2	Заняття «Край, де ми живемо»	<p>Мета: ознайомлення з визначними історичними, архітектурними та природними об'єктами рідного краю.</p> <p>Завдання:</p> <ul style="list-style-type: none"> – ознайомлення дітей з рідним містом, його вулицями та спорудами, пам'ятниками; – ознайомити дітей із ботанічною пам'яткою природи «Дуб черешчатий»; – формувати почуття шанобливого ставлення до рідного міста, його історії та культури, а також природи та її пам'яток. 	<ul style="list-style-type: none"> – прогулянка з зупинками біля об'єктів; – розповідь вихователя; – запитання до дітей; – відеопрезентації; – бесіди; – дидактичні ігри.
3	«Б'є каміння річка Смотрич...»	<p>Мета: ознайомлення з найбільшою річкою міста Городок; формування відповідальності за стан природних ресурсів; виховання любові до рідного краю.</p> <p>Завдання:</p> <ul style="list-style-type: none"> – ознайомити дітей із найбільшою річкою міста – Смотрич та панорамою ставу на р. Смотрич; – пояснити значення води в житті людини та природи. 	<ul style="list-style-type: none"> – прогулянка до річки; – розповідь вихователя; – запитання до дітей; – фото- та відеопрезентації; – загадки та прислів'я про воду.

Продовження таблиці Б.1

1	2	3	4
4	Заняття «Весна у моєму місті»	<p>Мета: ознайомлення із ознаками весни у рідному краї; розвиток спостережливості, виховання естетичних та морально-етичних якостей у дітей.</p> <p>Завдання:</p> <ul style="list-style-type: none"> – ознайомити дітей із ознаками весни у рідному краї; – навести народні прикмети, за якими визначають прохід весни; – звернути увагу дітей на рослини і тварин, які навесні «прокидаються» першими. 	<ul style="list-style-type: none"> – прогулянка зупинками територією ДЗО; – розповідь вихователя; – запитання до дітей; – заняття виконанням малюнків. <p style="text-align: right;">3 біля 3</p>
5	Екскурсія в краєзнавчий музей	<p>Мета: формувати відчуття належності до власного народу, повагу та любов до народних традицій та звичаїв.</p> <p>Завдання:</p> <ul style="list-style-type: none"> – ознайомити дітей із музейними експонатами, особливостями побуту попередніх поколінь, давніми ремеслами, оберегами та символами рідного краю тощо; – виховувати інтерес та повагу до національної історії та культури. 	<ul style="list-style-type: none"> – екскурсія до краєзнавчого музею; – розповідь екскурсовода; – запитання до дітей; – інтерактивні завдання та ігри. <p style="text-align: right;">до</p>
6	Заняття «Легенди про Поділля»	<p>Мета: формувати інтерес до історичної та літературної спадщини українського народу та рідного краю.</p> <p>Завдання:</p> <ul style="list-style-type: none"> – формувати інтерес до народознавчого матеріалу та ціннісне ставлення до народних традицій, фольклору тощо; – виховувати гордість за наших славетних предків. 	<ul style="list-style-type: none"> – розповідь вихователя; – запитання до дітей; – фото-відеопрезентації; – загадки та прислів'я. <p style="text-align: right;">до та та</p>
7	Віртуальна подорож НПП «Подільські Товтри»	<p>Мета: ознайомлення з природоохоронними територіями; формування відповідальності за стан природних ресурсів; виховання любові до рідного краю.</p> <p>Завдання:</p> <ul style="list-style-type: none"> – ознайомити дітей із неповторними природними комплексами НПП «Подільські Товтри»; – виховувати вміння впізнавати визначні місця рідного краю; – сформувати уявлення про різноманіття рослин та тварин рідного краю; – сформувати уявлення про рідкісні та зникаючі види рослин та тварин, Червону книгу України; – пояснити необхідність охорони природи значення збереження рослин та тварин в житті людини та природи; – формувати почуття особистої відповідальності за все живе на Землі. 	<ul style="list-style-type: none"> – розповідь вихователя; – запитання до дітей; – фото-відеопрезентації; – інтерактивні завдання. <p style="text-align: right;">до та</p>

Продовження таблиці Б.1

1	2	3	4
8	Заняття «Казка вчить, як на світі жити»	<p>Мета: формування засад чесності та справедливості; виховання бажання робити добрі справи та нести відповідальність за власну поведінку.</p> <p>Завдання:</p> <ul style="list-style-type: none"> – розширити знання про традиції та звичаї українського народу, обереги, національний одяг, народні ремесла тощо; – порівняння звичаїв сучасного і минулого; – формування понять про місцеве (регіональне) та загальне (національне). 	<ul style="list-style-type: none"> – читання казок: (українські народні; авторські; про тварин; соціально-побутові); – після читання пропонуємо дітям переказати казку.
9	Заняття «Рослини нашого краю»	<p>Мета: вивчення місцевих рослин, їх характеристик і значення для екосистеми.</p> <p>Завдання:</p> <ul style="list-style-type: none"> – ознайомити дітей із рослинним світом та рослинами – символами України; – вчити розрізняти городні та садові; одно- та багаторічні; їстівні та отруйні рослини; – пояснити значення рослин в житті людей, комах та тварин; – закріплювати правила культурного поведіння у природі; – сформувати ціннісне ставлення до рослин та уявлення про необхідність їх охорони. 	<ul style="list-style-type: none"> – демонстрація зразків рослин, гербарію; – розповідь вихователя; – обговорення; – вивчення віршів про рослини – символи України; – заняття з виконанням малюнків рослин.
10	Гра «Впізнай тварину»	<p>Мета: вивчення місцевих тварин, їхніх звичок і місць проживання.</p> <p>Завдання:</p> <ul style="list-style-type: none"> – ознайомити дітей із тваринами рідного краю; – навчити розрізняти диких та свійських тварин; – закріплювати правила догляду за тваринами та дбайливого поведіння з ними; – сформувати ціннісне ставлення до тварин та уявлення про необхідність їх збереження та охорони. 	<ul style="list-style-type: none"> – використання картинок, іграшок; – рольові ігри; – казки та загадки про тварин; – заняття з виконанням малюнків тварин.
11	Акція з батьками «Чисте подвір'я»	<p>Мета: прибирання території дитячого садка.</p> <p>Завдання:</p> <ul style="list-style-type: none"> – привчати дітей до спільної праці; – формувати шанобливе ставлення до праці та її результатів; – формувати почуття обов'язку та необхідності допомоги у домашніх справах; – формувати почуття задоволеності від охайності та чистоти на подвір'ї. 	<ul style="list-style-type: none"> – спільна праця; – пояснення важливості чистоти; – вивчення приказок та прислів'я про чистоту та порядок.

Кінець таблиці Б.1

1	2	3	4
12	Прогулянка з батьками «Секрети лісу»	<p>Мета: спостереження за природними об'єктами у лісі, формування навичок культурного поводження у природі.</p> <p>Завдання:</p> <ul style="list-style-type: none"> – забезпечити можливість спостерігати об'єкт в натуральному вигляді; – закріплювати правила культурного поводження у природі – «екологічний кодекс»; – навчити дітей розпізнавати рослини лісу, сліди тварин та місця гніздування птахів; – пояснити дітям про можливі небезпеки у лісі та правила їх попередження. 	<ul style="list-style-type: none"> – прогулянка до лісу; – розповідь вихователя; – завдання (для дітей та батьків) на пошук та спостереження; – краєзнавча вікторина (для дітей та батьків); – веселі перегони (ігри для дітей та батьків).
13	Проект «Маленькі дослідники»	<p>Мета: формування знань про існуючі зв'язки у природі; розвиток у дітей спостережливості, уваги, пам'яті та виховання раціонального планування своєї діяльності.</p> <p>Завдання:</p> <ul style="list-style-type: none"> – забезпечити проведення простих експериментів з природними матеріалами (вода, ґрунт, листя); – навчити дітей прослідковувати часові, просторові, причинно-наслідкові зв'язки. 	<ul style="list-style-type: none"> – групова робота; – дослідження; – обговорення результатів.
14	Фото виставка «стежками рідного краю»	<p>Мета: формувати пізнавальну активність дітей шляхом їх спільної з батьками туристичної та дослідницької діяльності; встановлення відносин співробітництва; налагодження теплих стосунків у сім'ї.</p> <p>Завдання:</p> <ul style="list-style-type: none"> – забезпечити взаємодію батьків з дітьми під час виконання спільного завдання. 	<ul style="list-style-type: none"> – фото-виставка; – підготовка фотоальбому до виставки за результатами сімейних подорожей (діти разом з батьками).
15	Родинне свято «Край, де все для мене рідне, небайдуже»	<p>Мета: виховання у дитини любові до рідної землі, батьків і праці, інтересу та поваги до національних традицій; формування злагодженої співпраці дорослих та дітей.</p> <p>Завдання:</p> <ul style="list-style-type: none"> – формувати у дітей шанобливе ставлення до національних традицій та звичаїв, рідного краю та власного дому; – забезпечити взаємодію батьків з дітьми під час виконання спільних завдань (під час підготовки та під час проведення свята). 	<ul style="list-style-type: none"> – групова робота; – ігри (для дітей та батьків); – вірші; – прислів'я, приказки, загадки.

ДОДАТОК В
(ДОВІДКОВИЙ)
ФОТО-ЗВІТ ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ

ДОДАТОК Г

(довідковий)

ФРАГМЕНТ ЗАНЯТТЯ «ВІРТУАЛЬНА ПОДОРОЖ ДО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «ПОДІЛЬСЬКІ ТОВТРИ»

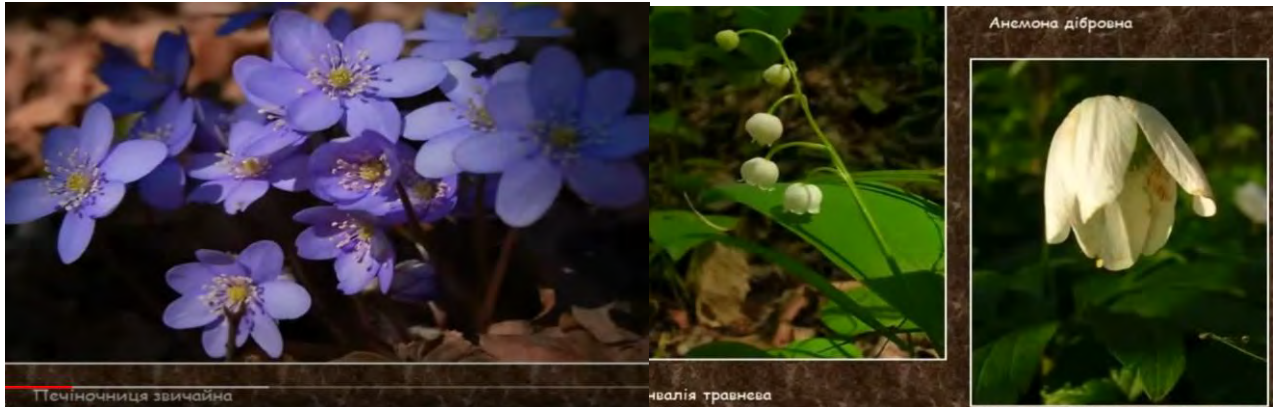
Смотрицький каньйон

Бакота

Бакота – затоплене село

Рослини НПП «Подільські Товтри»

Тварини НПП «Подільські Товтри»

ДОДАТОК Д

(довідковий)

ФРАГМЕНТ ЗАНЯТТЯ «ЛЕГЕНДИ ПОДІЛЛЯ»

Легенда «Міські водоспади – сльози полонянок»

Краса Кам'янця – це його високі скелі, на яких він побудований та скелями оперезаний. Своєрідною підковою міцно захищають скелі місто. Кажуть і вірять кам'янчани, що та скеляста підкова є оберегом щастя для всіх молодих дівчат і хлопців, що хочуть об'єднатися в сім'ю і народити дітей, як продовження свого земного життя і справ.

Але остров'яни за всю багатовікову історію міста бачили не раз прихід завойовників. Століттями різні зайти палили, грабували, нищили все те, що надбано було міщанами важкою наполегливою працею.

Найстрашнішим був час, коли увійшли в місто турки султана Магомета IV. Перемогли вони двонедільну героїчну оборону і через Руську браму увійшли в місто, плюндруючи цю землю, йшли по трупах захисників міста, попираючи ногами християнські ікони. Красунь-кам'янчанок перетворили на наложниць, а хлопчиків забирали, щоб виховувати їх яничарами – катами рідного народу. Як тільки могли, старались дівчата уникати нелюдів – людоловів: переховувались у лісах, у печерах. Але й там їх знаходила ворожа зграя Мотузками в'язали дівчатам руки, прив'язували до сідел коней і гнали під пекельним сонцем у далеку турецьку тяжку неволю, де й мови рідної ніколи не від кого їм вже не судилось почути.

Ось настав останній вечір на рідній землі. Зібрались дівчата і тихо сльози ллють із відчаю, з туги, сльозами вмиваються. Як хотілось сердешним, щоб хоч щось на згадку про них залишилось на рідній землі. І сталося чудо: відкрилося джерело на тому місті, де полонянки сиділи і плакали, прощаючись з містом перед розлукою. Із джерел цілі водоспади стікають ось вже багато століть з високих каньонних берегів у річку Смотрич. Оповідають ці водоспади своїми звуками про біль і смуток, про любов до рідної землі, що ніколи, на відміну від земної любові, не має кінця і безсмертна, як наша душа, як любов до Бога, що райську красу природи не землі створив! Ось про що шепочуть нам води водоспадів і струмків, які люди звать «Сльози полонянок».